

FORUM CULTURAL

Anul XI, nr. 4, noiembrie 2011(43)

Editura Axa Botoșani

<http://www.cimec.ro/revista-Forum-cultural-Botosani>

Coperta I - Vas cucutenian de la Drăgușeni - Botoșani
Coperta II - Turnul bisericii Popăuți - Botoșani

Redacția

Redactor coordonator

dr. Octavian-Liviu Șovan

Redactori

Dănuț Huțu, dr. Daniel Botezatu, Gellu Dorian, Mihai Cornaci

Tehnoredactare

Octavian-Liviu Șovan, Gabriela Tăutu

Botoșani, str. Unirii nr. 10, tel.-fax. 516925, tel. 515173

<http://www.cimec.ro/revista-Forum-cultural-Botosani>

SUMAR

CRONICA

Mircea Oprea

Gellu Dorian-premieră absolută-Teatrul Mihai Eminescu Botoșani

.....1

Mihai C.V. Cornaci

Botoșăneni la Brașov, capitala europeană a numismaticii..... 6

PATRIMONIUL ARHEOLOGIC

Maria Diaconescu

*Raport de cercetare arheologică preventivă în perimetrul investiției
„Construirea barajului hidrotehnic pentru prevenirea inundațiilor
în zona de vărsare a Ibăneșei în Jijia - Vorniceni – Pod Ibăneasa”(2).....
.....10*

PATRIMONIUL MOBIL

dr. Valentin Coșereanu

Eminescu – realitate și sublimare poetică(10).....14

dr. Lucia Olaru-Nenati

Unul dintre „oamenii energiilor luminate”: preotul Toma Chiricuță (2).....17

dr. Daniel Botezatu

Când au devenit Botoșani târg al Doamnei?20

Marcel Varga

*Județul Botoșani în primele luni ale ocupației sovietice. Memoriile inedite
ale lui Dimitrie Russu, prefectul județului Botoșani -7 aprilie-17 august 1944
(1).....25*

Gheorghe Bâgu

Mărturisiri din perioada comunistă - portrete, eseuri și schițe (3).....28

Mihai Matei

Istoria Liceului „Mihai Eminescu” Botoșani(8).....30

Mihai C.V. Cornaci

*Medalia 5 ANI DE ACTIVITATE A CABINETULUI DE NUMISMATICĂ ȘI
FILATELIE AL BIBLIOTECII JUDEȚENE – MIHAI EMINESCU – BOTOȘANI.....36*

PATRIMONIUL IMOBIL

dr. Carmen Solomonea

*Tehnica picturii murale din secolele al XV-lea și al XVI-lea. Voroneț,
Popăuți, Probota și Moldovița(2)*

.....37

Forum cultural

REVISTĂ

EDITATĂ DE DIRECȚIA JUDEȚEANĂ PENTRU CULTURĂ ȘI
PATRIMONIUL NAȚIONAL BOTOȘANI

CRONICA

Gellu Dorian-premieră absolută-Teatrul Mihai Eminescu Botoșani

Mircea Oprea

Cu limbă de moarte

DISTRIBUȚIA:

Asistent regie – Ioan Crețescu;
Montaj video – Eugen Ipate, Lidia Uja;
Lumini – Eugen Vizitiu;
Coloana sonoră – Eugen Ipate;
Regia tehnică – Constantin Adam.

Savantul – Marius Rogojinski/Volin Costin;
Criminalul – Ioan Crețescu;
Reporterul – Lidia Uja;
Fotograful – Bogdan Muncaciu;
Regia și scenografia – Ion Sapdaru.

După succesul punerii în scenă a unei piese de Nicolae Iorga (*Omul care ni trebuie*), piesă care a închis stagiunea trecută, Teatrul Mihai Eminescu și-a surprins spectatorii prin aducerea pe scenă a unui nou dramaturg cu origini botoșănene – Gellu Dorian – de data aceasta într-o premieră absolută. Evenimentul inedit al deschiderii stagiunii 2011 – 2012 și al Zilelor Teatrului Mihai Eminescu (ediția a VI-a, 13 – 16 octombrie) a fost premiera la sala mică a piesei *Cu limbă de moarte*, un spectacol de Ion Sapdaru care a folosit ca suport textul dramatic al lui Gellu Dorian. În seara zilei de 13 octombrie, la Botoșani, am avut așadar o dublă premieră: prima reprezentarea pe scenă a unei piese de teatru și prezentarea pentru prima dată a unui nou dramaturg. În chip firesc poetul, prozatorul și publicistul Gellu Dorian se dezvăluie și celor care îi cunoșteau mai puțin opera și ca dramaturg. Autorul scrie

și publică lucrări dramatice de mai bine de trei decenii. Are un volum cu 8 piese de teatru, *Cațavencii*, publicat în 2001, la Editura Timpul, în ziua premierei fiind și lansarea celui de-al doilea volum cu alte 6 piese, *Confort Freud*, la aceeași editură ieșeană.

Pieseile lui Gellu Dorian, după o mărturisire a autorului, sunt în bună parte pentru lectură. Mai întâi am crezut că e doar o eschivă, o defulare de circumstanță, o proiecție elegantă dinspre ceilalți către el, ca motivație de ce nu s-au jucat până acum. Cum să gândească altfel, îmi ziceam, un autor care scrie piese de 30, de 35 de ani, le publică în reviste, în volume, le propune și unor teatre și, după expresia lui Mazilu, e refuzat cu toată plăcerea? Am citit *Cațavencii*, am citit *Confort Freud*, și am văzut că autorul n-are dreptate, nu în totalitate cel puțin. Textele au și această valență, rezistă la lectură, pot fi citite și gustate ca atare dar cu siguranță au și

calități care le recomandă scenei, cum Ion Sapdaru a și demonstrat. Și totuși, ideea de teatru pentru lectură este validă, textele se lasă citite acasă, în fotoliu, detaliile de ordin scenografic dar și cele cu privire la trăirile personajelor, detaliile date de autor ca indicații de regie devenind uneori veritabile bucăți de proză. Vei întâlni, de asemenea, replici sau lungi monoloage ce se pot declama în prim plan, la rampă, așa cum vei afla și câteva parabole-povestiri ce par rupte, sacrificate, din lucrări mai ample de proză. În debutul piesei *Cațavencii*, bunăoară, *Crainicul*, un personaj, joacă șah și își modelează piesele din plastilină figurându-le, totodată, și un destin de viitori oameni politici în piesa ce urmează – un eseu parabolă, încât scena se încarcă cu mugurii unor semnificații ce vor rodi pe măsura derulării acțiunii. În finalul piesei *Crainicul* face din toate piesele un singur boț de plastilină, probabil în vederea unui nou joc electoral... Asemenea texte citite acasă vor avea mesajul lor, independent de ceea ce va gândi și va concepe un regizor. Să citești piese de teatru e ca și cum ai „asculta” partituri muzicale, poate puțin mai simplu, presupunând însă o minimă fantezie, o îndrăzneală creativă proprie pentru a vedea spectacolul încheiat doar pentru tine într-o distribuție ideală. Avantajul lecturii unei piese este că te poți concentra pe ideatica piesei, pe momentele cheie cum le vezi tu și pe care le poți relua de câte ori dorești, în toate variantele. Alteori, paradoxal, în aceleași texte, se lasă toată lejeritatea regizorului, actorului, pentru o încheiere liberă a sensului dorit, și asta – printr-o abilă folosire a stării dubitative. Personajele lui Gellu Dorian, cu precădere cele din dramele zis domestice, au libertatea de a-și alege o cale și pare că nu autorul le scrie destinul, de aici și finalul deschis, de un echivoc programat, al pieselor sale, aceasta deosebindu-l de alți autori dramatici care, mai exigenți cu personajele lor adică vor, părintește vorbind, mai mult de la ele. De aici, firese, replici interiorizate prin monologuri lungi, gustate la lectură care, în același timp, dau

actorului posibilități variate de joc și sens, încât unele par sentințe scrise cu aldine, anume pentru a acroșa spectatorul.

Gellu Dorian nu scrie comedii de regulă (poate doar piesa *Cațavencii* e o comedie în măsura în care viața noastră dintre două mandate electorale e tot o comedie, o farsă...). Gellu Dorian face teatru din dramele acute dintre cei patru pereți domestici, din dialoguri pe care mulți le știm și pe care, ajunși în stradă, le trecem sub tăcere. Sub această constelație domestică a dramelor lui Gellu Dorian putem vorbi de o sinceritate a trăirilor dusă în marginea deznădejdiei, suferință în care se strecoară reflexe palide din lumea exterioară, din societate: ce se întâmplă, de pildă, într-un spital, într-o firmă, cum curg relațiile noastre în conviețuirea cu ceilalți, în interacționarea cu lumea exterioară și totul într-un dialog alert, viu, de cele mai multe ori partenerii fiind soț și soție, divorțați sau pe cale să divorțeze, oricum căsnicii problematice, partenerii de căsnicie schimbându-și replici reale, dure, așa cum într-un meci de box se lovește cu pumni adevărați, jucătorii lepădându-și mânușile din când în când pentru a simți mai bine cum lovesc, cum mângâie.

O bună parte din piesele lui Gellu Dorian (*Cercul*, 1980; *Viață și acordeoane*, 1982; *Lupii domestici*, 1983 etc.) sunt scrise și fixate în timp înainte de '89 iar un critic de azi nici n-ar trebui să se lase impresionat prea mult de perioadă, de anul când au fost scrise, dar anii aceia sunt istorie, o istorie a noastră care a lăsat dăre adânci, sechelele sale conturându-ne în bună parte și prezentul, prelungindu-și influențele în tot ce facem – încât reprezentarea lor, aducerea lor la lumina zilei și a scenei va fi o formă de catharsis prin care e posibil să ne descărcăm de toate aceste obsesii și coșmaruri colective. Iar teatrul, teatrul unei comunități, poate avea și această menire. Unele piese sunt experimente, probe de laborator în care se forjează personaje și stări dramatice, acesta fiind cosmodromul cu lansări de încercare când autorul experimentează și vânează

certitudini, mai mult decât o face în poezie, în proză. Textul dramatic al autorului de care vorbim are o valoare intrinsecă, de sine stătătoare dar, e știut, valoarea sa întreagă o dă reprezentarea pe scenă.

Iată, se poate face o analiză aparte pe ideea libertății interioare și a reflexelor ei în exterior la personajele lui Gellu Dorian pentru că sunt personaje complexe și cu complexe, oameni care se judecă și pe ei înșiși nu doar pe ceilalți, oameni care au îndoieli adânci asupra lor, asupra lumii. Piesele permit un joc generos, o punere în scenă cu valorizarea de prim planuri la rampă a unor monologuri care sunt deseori veritabile eseuri, cu idei grave ce apasă conștiința multora dintre noi. Un exemplu, două? Admirabilă, pentru viziunea nouă și profundă a legendei originare a creștinismului, celor interesați le propunem spre lectură piesa într-un act *În drum spre America*, același text care, pe scenă, va căpăta cu totul altă dimensiune. În *Confort Freud* ambiguitatea se strecoară în gestul unui personaj, *Alpha*, care încheie spectacolul butonând o telecomandă de televizor către sală, o sală rămasă în întineric ca un mare ecran ce urmează să se lumineze pentru alt spectacol. Vorbind de această piesă care a dat titlul volumului aş paria că sintagma *confort Freud* va intra în vocabularul curent ca un mod de a înțelege dramele consumate între cei patru pereți ai unei case, între partenerii de viață și de care nu vor ști nimic cei din stradă, dar vor izbucni din inconștient fără nici o motivație la vedere.

Piesa *Cu limbă de moarte* are meritul de a fi atractivă tocmai prin narațiunea monofilară, rotunjindu-se într-un singur act dramatic. Firul dramei este îndrăzneț de subțire: un psihopat, criminal în serie ajuns la nouăzeci și nouă de crime vrea să-și celebreze suta ucigând în direct, sub aparatul de filmat al reporterului, o personalitate cunoscută, un savant, în ideea de a-și câștiga astfel gloria pe care o visează încă de la prima crimă. Nu avem în față o piesă de divertisment, o comedie, și realizatorii i-au simțit gravitatea abruptă în

toată amploarea, au simțit probabil și riscul, ca astăzi, să aduci în dezbatere publică o asemenea tematică. *Cu limbă de moarte*, conceput într-un tempo alert, montat modern cu tehnici și în cadre apropiate de virtuțile cinematografului, cu atragerea în subtile complicități a publicului, e un spectacol în care se simte apăsător semnătura regizorului Ion Sapdaru luminând doar o variantă de joc a acestei piese, o variantă care a lăsat nevalorificate alte direcții sugerate în chip limpede de text, acesta fiind neajunsul asumat al oricărei alegeri.

Dacă vrem să găsim în istorie un caz asemănător, posibila sorginte, matricea unui asemenea tip de crimă pare a fi Erostrat. Setea de glorie, ambiție care la unii a constituit un motor suficient de puternic pentru a se afirma în fața lumii prin fapte ilustre, a făcut și victime reținute în subsolul istoriei ca deșeuri umane. Și primul gând te duce la Erostrat, anonimul care n-a mai suportat să trăiască în Efesul plin de personalități și monumente celebre și și-a construit gloria incendiind Templul Artemisei, el însuși murind în incendiu, admirându-și „capodopera”. Printr-un edict cumplit de drastic cel care ar fi pronunțat numele incendiatorului urma să fie ucis! (Bun, și de ce zeița n-a fost în stare să-și apere casa, lăsând ca un netrebnic să i-o distrugă? Chiar în noaptea aceea, spune legenda, Artemis veghea la nașterea lui Alexandru Macedon care, mai târziu, a refăcut templul și a participat la reînălțarea lui.) Am putea crede că unii dintre noi suferă de complexul Erostrat, un anume fel de invidie ce interesează și psihiatria. Cucerirea faimei prin distrugerea uneia dintre minunile lumii, printre care se număra și Templul, marchează dureros pentru orice conștiință drama viermelui dornic să zboare cu aripi furate. Poate mai mult decât oricând, astăzi merită să punem în discuție calitatea faimei unora, prin ce fapte și-au câștigat-o și dacă nu cumva o parte dintre „glorioși” de azi n-ar trebui trecuți la index, așa cum fusese trecut și Erostrat. Aceeași dorință de

celebritate pe unii îi înalță ca un motor de supersonic, pe când pe alții îi scufundă într-un canal, într-o subterană plină de dejecții resentimentare. Este la îndemâna însetatului de glorie să aleagă: savant sau criminal! Ion Sapdaru trece de o asemenea decodificare directă și, sub pretextul reconstituirii crimei, readuce proiectând pe un ecran imagini ale unor victime celebre: John Lennon, Nicolae Iorga, Che Guevara, J.F. Kennedy, Gianni Versace precum și Papa Ioan Paul al II-lea. În viziunea regizorului toate aceste crime reale, precum și cea imaginată în textul lui Gellu Dorian, ar avea un numitor comun – invidia! Că a fost opțiunea regizorului de a ilustra spectacolul cu crime, cu aceste crime din ultimul secol și nu cu altele la fel de spectaculoase – nu avem nimic de comentat doar că, din păcate, se pot adăuga pe listă și alte nume fără pretenția de a o epuiza: Franz Ferdinand, Lev Davidovici Troțki, Armand Călinescu, Aldo Moro, Martin Luther King, Lady Diana – oricare având semnificații (chiar și pentru scenă) dincolo de uciderea doar a unui om.

Personajele piesei (*Criminalul, Savantul, Reporterul, Fotograful*) nu-s oameni cu stare civilă, n-au identitate, nu se diferențiază ca noi toți printr-un nume, ci sunt roluri atribuite, roluri convenționale exilate în neantul unor profesii de unde acestea se manifestă implacabil, arhetipal, încât acțiunile lor transmit semnificații nu asupra tipologiei unui individ ci a unui grup, acțiunile pierzându-și astfel materialitatea unui fapt real, trecând într-un gest simbolic, așa zice magic, și tocmai de aceea mai profund pentru înțelegerea noastră. Crimele comise în piesă (virtuale și ambigui) ni se transmit prin nararea din partea unui personaj ce participă la o reconstituire; flashbackul celorlalte atentate, reale și celebre, sunt ilustrări dramatice menite să ne reîmprospăteze grozăvii concrete cărora unii dintre noi le-au fost contemporani. Sala n-a rămas doar martor ci și, în bună parte, pentru reconstituire, a devenit complice la acțiunea de pe scenă, complicitate atrasă

insidos prin interviewări spontane ale spectatorului, așa asigurându-se un inedit, un unicat pentru fiecare spectacol, de fiecare dată spectatorii-complici fiind alții, doar Agresorul și Victima fiind mereu aceiași. Suportul de text s-a dovedit excelent pentru un spectacol motivat, alert, într-un singur act dar cu intermezzo dat de atentatele recuperate din istoria recentă, episoade necesare regizoral pentru o reinventare de ritm și de călăuzire a sălii către o anume înțelegere. Oricând se vor putea ridica polemici, când mai întemeiate, când mai stranii, legate de apropierea unor atentate, precum cel asupra Papei și lichidarea lui Che Guevara, așa cum este o distanță enormă între atentatul politic anunțat de ani de zile de către legionari asupra lui Nicolae Iorga, un apostol al românilor, și cel asupra lui Gianni Versace – o personalitate stranie dar și o „icoană gay” după expresia lui Andrew Cunanan. Aș spune că asemenea alăturări într-un spectacol, pe o scenă dedicată artei... se apropie de penibil, la fel cum pare oarecum cinic să inviți spectatorii la dans pe o melodie a lui John Lennon, în vreme ce pe ecran rulează imagini și se vorbește despre asasinarea sa. Toate aceste crime par secundare, redundante, la scenariul inițial, fiecare caz în parte limitând și diminuând semnificația care este cu atât mai productivă cu cât se eliberează de un caz concret. Mesajul nu stă în asasinatul efectiv, se știe că nu crima rezolvă o problemă, ci în afirmarea și în validarea unor principii morale. Mecanica spectacolului s-a bazat pe alunecarea dinspre dezbaterăa unui principiu etic, spre dezbaterăa unor cazuri, cazuri reale, tragice, cu consecințe traumatice pentru noi, dar care în arta scenei rămân doar o tehnică, eficace într-adevăr, pentru crearea de emoții și atitudini. Rămâne la latitudinea fiecăruia să judece dacă astfel spectacolul a câștigat în mesaj și sens sau a fost atras într-o evocare afectivă pe cât de apăsătoare pe atât de trecătoare. Distanța dintre scopul și motivația acestor asasinate, intuite fără îndoială și de regizor, s-a

încercat a fi atenuată prin discuții în direct cu sala, cu atragerea spectatorilor în aria scenei, în interiorul dramei prezentate. Este, într-adevăr, o linie modernă a artei spectacolului să implice spectatorul, să-l scoți din pasivitatea, din inerția insului ce nu vrea să se implice cu nimic – dar să nu uităm că scena este a actorului iar exhibarea spontană a unui spectator are și riscuri nu întotdeauna previzibile. Să ne obișnuim cu gândul că un spectacol la sala mică e, de obicei, un spectacol experiment și de esențe, de esențe tari, cu acroșare directă, frontală, a unei tematici dar și a spectatorului, când replica ajunge dinspre actor la public de la mică distanță, adică de la un pas, doi, ca într-o discuție de la om la om, iar spectatorii fiind mai puțini ai impresia că mesajul este pentru tine, comunicarea beneficiind de o personalizare mai evidentă.

În continuarea acestor observații este de comentat calitatea nouă a jocului actorilor care și-au asumat o manifestare mai lejeră, mai puțin rigidă, printr-o comunicare liberă între actori, dincolo, aparent, de rigoarea rolului și a regiei, dar și între actori și public. Ieșind din corsetul impus de rol, actorul vorbește natural cu celălalt actor, glumind cu colegul său de scenă, lăsând să scape mici răutăți, adică probând o notă de realitate, ceea ce ar trebui să dezinhibeze în primul rând pe spectator. Sacadarea spectacolului prin interferarea altor episoade decât cele din text, crearea unei atmosfere colocviale, chiar colegiale între actori, între actori și spectatori, (adevărul este că sala mică se pretează excelent la un asemenea tip de „conlucrare”) s-a transformat într-un câștig de ritm și alertețe, întregul apropiindu-se de atmosfera unui film polițist.

Suntem invitați la reconstituirea crimei asupra unui savant care, până la urmă, în legitimă apărare, va trebui să ucidă pentru a-și salva viața. Asta va duce la dezamăgirea presei deja prevenite, altă idee polemică strecurată de autor la o realitate sinistă: povestea nu curge deloc după porunca bibilică, *Savantul* nu întoarce

și celălalt obraz ca o oarecare ființă becisnică. Dincolo de orice mesaj creștin, este firesc răufăcătorul să se aștepte să fie pedepsit aici, pe pământ, să știe că răul gândit pentru altul se va întoarce asupra lui. De aceea, *Cu limbă de moarte* este o piesă sumbră și gravă și nu e o comedie, atmosferă proiectată chiar din startul piesei când vedem caseta cu actorul Marius Rogojinski în rolul *Savantului* „adevărat” care, cu voia criminalului, înainte de a fi ucis, și-a înregistrat Testamentul pe o cameră video.

Subterana spectacolului alunecă spre o comunicare ambiguă cu publicul atras ușor într-o complicitate ca într-o capcană nevăzută și pregătită chiar de la intrare. Spectatorul este „încălzit” încă de pe scări fiind silit să calce pe mocheta pe care, cu cretă, s-a trasat „profesional” siluete de victime; iar tu, n-ai încotro, calci, și intri, vrând nevrând, într-un joc ca un fel de șotron al crimei. Pe pereții din hol vezi afișe cu criminali căutați de poliție, vezi exponate demne de un muzeu al crimei, iar când să treci pragul în sală, te împiedici de un manechin, adică de un cadavru. Nu poți spune că nu știi unde intri, după un asemenea preludiu! Și așa, noi, spectatorii, ne lăsăm captați într-un soi de complicitate... Complicitatea se aprofundează când ești intervievat cerându-ți-se părerea despre un asasinat încât, după spectacol, te întrebi de ce n-ai putut opri crima de sub ochii tăi, de pe scenă, așa cum n-ai intervenit să preîntâmpini nici crimele adevărate. Și, de fapt, unde e realitatea? Unde funcționează mai bine convenția și rolul tău de spectator: pe scenă sau în stradă? Astfel prin lipsa de intervenție a spectatorului față de crima de pe scenă se obține complicitatea noastră, a sălii, a comunității, în răutățile comise la tot pasul, asta dacă nu cumva le comitem chiar noi înșine, că te și întrebi: în ce teatru mai trăiesc și eu, ce mască port?!

Încorsetat într-un rol dificil din privința regiei, când *Criminalul*, când colegul, când actorul ce participă la

reconstituire, Ioan Crețescu trebuia să împieliteze un asasin mai degrabă ca un psihopat, criminal în serie care vrea să-și încheie cariera cu o crimă celebră, așa motivându-și atacul asupra *Savantului* – ultima sa victimă. *Criminalul*, tulburat adânc în perceperea valorilor firești, vrea să lase și el ceva în urma sa, ceva durabil, prin care ceilalți să-și amintească de el, să nu cadă în uitare, aceasta fiind obsesia sa bolnavă. Acest personaj este agentul care pune scena în mișcare, el are inițiativa, el conduce acțiunea și se aștepta ca și finalul să fie cel dorit, proiectat de el. Nu este așa! Dar, ziceam, piesa este o lecție despre ambiguitate în artă, mai ales în arta dramatică și cred că asta i se trage autorului dinspre poezie unde orice expresie cade sub semnul polisemantismului. Să apreciem mai întâi regia pentru că, deși a modificat structura operei dramatice, a lăsat totuși finalul autorului, nealterându-i sensul dublu: savantul îl ucide pe criminal, faptul stricând tot show-ul în direct al presei care nu va mai transmite nimic. Atacul legitim pare provocat chiar de insistențele criminalului surprins de placiditatea savantului, de liniștea sa ca victimă, de aparenta sa împăcare cu soarta. Să credem că, din capul locului, criminalul își dorea această moarte, uciderea sa de către savant aducându-i aceeași faimă, dacă nu mai mare chiar decât dacă l-ar fi ucis el. Finalul deschis e un punct câștigat pentru spectacol întrucât echivocul, ca estetică de scenă, îmbogățește în sens textul fiind ca și cum ambele variante ar fi fost duse până la

capăt. În rolul *Savantului* Volin Costin a făcut un rol în bună parte șters, conform indicațiilor regiei, monotonia sa (dar nu și lipsa de nuanțe) având o motivație și în tensiunea epică ce va exploda în final, în actul care îl va elibera. Tocmai prin rolul aparent pasiv al *Savantului*, rolul lui Ioan Crețescu (*Criminalul*) a putut căpăta amploarea care să umple scena, acesta captând în cea mai mare parte atenția spectatorilor.

În încheiere să facem o distincție: dacă pentru un regizor alegerea unei piese este un act subiectiv, o alege pe gustul său și nimeni nu-l poate contrazice, conducerea unui teatru are obligația să fie obiectivă prin politica repertorială din care nu poate lipsi punerea în valoare a dramaturgiei autorilor originari din aceste locuri. E un merit al Teatrului M. Eminescu din Botoșani montarea, la sala mare, a unei piese din dramaturgia lui Iorga (*Omul care ni trebuie*), și e un câștig eseu bine marcat cu piesa lui Gellu Dorian, de data aceasta la sala mică. Acum cred că merită încercat mai mult și cu mai mult curaj, inclusiv o punere în scenă după Eminescu. Nu pledăm pentru o economie de circuit închis, de tip medieval, și cu atât mai puțin pentru o asemenea artă și, desigur, nici pentru o politică repertorială limitată geografic, dar este straniu ca un autor dramatic din Botoșani sau din preajma noastră să fie jucat mai întâi în altă parte, să-și capete laurii la Paris, să zicem, ca apoi să fie acceptat și la el acasă!

Botoșăneni la Brașov, capitala europeană a numismaticii

Mihai C.V. Cornaci

În perioada 23-25 septembrie 2011 la Brașov s-au desfășurat lucrările Simpozionului Internațional de Numismatică sub genericul „Împreună într-o Europă unită” la care au participat

invitați din 12 țări europene, precum și cercetători din instituțiile de specialitate din România.

Organizatorii acestei manifestări științifice internaționale au fost Societatea

Numismatică Română, Secția Numismatică Brașov și Centrul Cultural *Reduta* sub patronajului Consiliului Județean Brașov.

Specialiștii domeniului din țară și din străinătate participanți la această importantă activitate științifică s-au bucurat de căldura și primirea prietenească generată de organizatori, în special de acest minunat centru cultural, locație unde din 15 martie 2010 își desfășoară activitățile specifice Secția Brașov a Societății Numismatice Române.

Festivitatea de deschidere a avut loc în sala mare de festivități a Centrului Cultural „Reduta” prin cuvântul de bun venit adresat de domnul director al centrului Marius Cristian Cisar.



Fig. 1

A urmat un Te Deum din partea Protopopiatului Brașov și a părintelui episcop Galaction Stângă, vicepreședinte al Societății Numismatice Române.

Momentul oficial al manifestării a fost marcat de cuvântul principalilor organizatori, dr. Emanuel Viorel Petac, președintele Societății Numismatice Române și col. (r.) ing. Ștefan Samoilă, președintele Secției Brașov a S.N.R. și președinte al Comitetului de organizare.

Au urmat alocuțiunile oficialităților locale, cuvântări de salut din partea

invitaților, lansarea materialelor realizate prilejuite de această manifestare (placheta, insigna, certificatul de participant, plicul filatelic ocazional) precum și vernisarea expoziției numismatice organizată de membrii Secției Brașov a S.N.R. în Sala „Arcadia” a Centrului Cultural „Reduta”.

Fiecare participant invitat a mai primit: programul simpozionului; volumul cu rezumatele comunicărilor tipărite și sponsorizate de KMI PROD Botoșani; placheta cu stema țărilor participante la simpozion; seturi de cărți poștale de epocă a Brașovului; insigna „Al XXVIII-lea Simpozion Național de Numismatică” editată de S.N.R.

Comunicările prezentate pe parcursul celor două zile (majoritatea în limba engleză) au fost însoțite de proiecții ce au conținut imagini ale pieselor prezentate, schițe, imagini ale șantierelor arheologice precum și traducerea în limba română a textului expus.

Cea mai mare parte a comunicărilor au fost prezentate în sala „Arcadia” având ca moderatori pe: Mariusz Mielczarek, Giovanni Gorini, Emanuel Viorel Petac; Adrian Popescu, Demeter Draganov, Alexander Bugrov; Liliana Bakic, Lili Dergaciova, Ursula Pintz; Zbysek Sustek, Adriano Savio, Cristian Gazdac.

La încheierea lucrărilor Simpozionului, în a doua jumătate a zilei de 24 septembrie atât invitații cât și organizatorii au dat dimensiuni de apreciere întregului program de activități.

În cuvântul său, președintele Societății Numismatice Române, dr. Emanuel Viorel Petac, a vorbit despre meritele societății în existența sa centenară. Făcând legătura cu manifestările de la Brașov, aprecia „... tot așa astăzi considerăm că apărarea și perpetuarea acestei moșteniri, a cărei siglă a devenit un prestigios brand cultural constituie o datorie de onoare”.

În ziua de 25 septembrie organizatorii au oferit participanților la simpozion un tur al orașului cu autocarul etajat, vizitarea Castelului Bran și a Cetății Râșnov.

Pentru marcarea și amintirea acestei manifestări organizatorii au editat o plachetă, o insignă și un plic ocazional.

Insigna simpozionului (fig.1) are forma unui scut de tip polonez, despiciat de axa verticală, având culoarea albastră la stânga și culoarea roșie la dreapta, făcând trimitere la culorile de pe steagurile breslelor brașovene.

Central este suprapus un scut de tip francez în culoare albastru deschis, conținând un trunchi de copac cu 13 rădăcini, făcând trimitere la cele 13 comune din Țara Bârsei care ies dintr-o coroană trilobată, simbol al puterii. Scutul este timbrat de o coroană murală cu șapte turnuri (însemn specific pentru municipii).

Legenda, în partea superioară, **BRAȘOV – 2011**, iar în partea inferioară de la stânga la dreapta, **SIMPOZION INTERNAȚIONAL DE NUMISMATICĂ**.

Cu dimensiunile de 23 x 30 mm, tirajul de 100 exemplare a fost realizat de firma S.C. Accesorii Prod SRL Oradea.



Fig. 2

Placheta (fig. 2) (în 3 D) redă pe avers macheta Centrului Cultural „Reduta” din Brașov și legenda dispusă pe 4 rânduri: **SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL / DE NUMISMATICĂ ORGANIZAT LA / CENTRUL CULTURAL „REDUTA” DIN BRAȘOV / ÎN PERIOADA 23-25 SEPTEMBRIE 2011.**

Pe revers (fig. 3) în partea centrală este redat aversul monedei de 10 ducăți din aur emisă de monetăria din Brașov, în anul 1612 în perioada luptelor duse de brașoveni cu Gabriel Bathory.



Fig. 3

În câmpul central al monedei, stema (același model a fost utilizat și pentru baterea monedelor din argint de 2 taleri, un taler și un gulden, cu gramaje diferite (56,5 g; 28,7 g; 15,8 g) Brașovului încadrată de inițialele C.-B. (Civitas Brassov) și legenda circulară: **NOS ÎN NOM : DOM : CONFIDIMUS – 1612** (referire la Psalm 20.8).

Partea superioară a reversului este simetric ocupată de sigla S.N.R. (stânga) și insigna Secției Numismatice Brașov (dreapta).

Legenda reversului este dispusă simetric pe axa verticală:

- superior: **CONSILIUL JUDEȚEAN BRAȘOV / CENTRUL CULTURAL „REDUTA”**
- inferior: **SOCIETATEA NUMISMATICĂ ROMÂNĂ / SECȚIA NUMISMATICĂ BRAȘOV**

Pe muchia laterală dreapta sunt redată în incizie inițialele editorului Ș.S. și adresa firmei care a realizat comanda în tiraj de 99 exemplare (www.accesoriiprod.ro).

Pe muchia inferioară este incizat numărul de ordine al exemplarului.

Realizată din tombac argintat cu dimensiunile de 4 x 50 x 80 mm , a fost oferită celor în drept stabiliți de organizatori într-o elegantă cutie din lemn, plușată la interior, având gravată pe capac insigna Secției Brașov a S.N.R. și titlul manifestării.

Placheta este însoțită de un certificat de autenticitate.

A treia piesă (numismatică) editată este **placheta cu stemele țărilor participante la Simpozionul Internațional de Numismatică „Împreună într-o Europă unită”** (fig. 4).



Fig. 4

Corpul plachetei, din folie de aluminiu aurită, are printată pe fața de expunere stemele țărilor participante la Simpozionul Internațional de Numismatică: Austria, Belarus, Bulgaria, Italia, Marea Britanie, Polonia, Republica Moldova, România, Rusia, Serbia, Slovacia și Ucraina.

În partea centrală sunt dispuse stemele (siglele) Consiliului Județean Brașov, Societății Numismatice Române, Centrului Cultural „Reduta”, Secției Numismatice Brașov.

Central și în partea inferioară sunt trecute bilingv textele:

ÎMPREUNĂ ÎNTR-O / EUROPĂ
UNITĂ /
TOGETHER FOR / UNITED
EUROPE /
SIMPOZION INTERNAȚIONAL DE
NUMISMATICĂ /
INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF
NUMISMATICS /

CENTRUL CULTURAL „REDUTA”
/ THE CENTRE „REDUTA” /

BRASOV 23-25 SEPTEMBRIE 2011

Placheta are dimensiunile de 80 x 120 mm și a fost realizată de firma sus citată în tiraj de 90 exemplare.

Placheta este protejată de o casetă cu dimensiunile de 105 x 145 mm din pluș de culoare albastră la exterior și roșu la interior.

Colțul stânga sus (interior) este intersectat de o panglică tricoloră.

Certificatul de participare realizat grafic de ing. Șt. Vasilescu are ca fundal reversul bancnotei de 5000 lei (31.03.1931, având ca motiv, tabloul „Intrarea Voievodului Mihai Viteazul în Alba Iulia” al pictorului Stoica Dumitrescu (1887-1956).

În partea stângă este dispus semnul monedei EURO ce include drapelele statelor participante la Simpozion.

În partea dreaptă sunt redată însemnele (stemele) organizatorilor.

Concluzionând asupra acestui Simpozion Internațional, s-a apreciat că este prima mare manifestare de acest gen după cel de-al doilea război mondial organizată în România, remarcat prin participare, avenrgură și importanță putând fi socotit continuator al tradiției Congreselor interbelice organizate de S.N.R.

În acest sens și în condițiile actuale este explicabil că cel de-al XXVIII-lea Simpozion de Numismatică organizat anual de S.N.R. să-și fi desfășurat lucrările concomitent cu manifestarea internațională. (fig. 4)

Secția Numismatică Botoșani a fost reprezentată la aceste manifestări de președintele secției col (r.) Ioan Siminicianu, membru supleant al Comitetului de Conducere al S.N.R., ing. Coriolan Chiricheș, vicepreședintele secției și sponsor, Mihai Cornaci secretarul secției și consilier în Comitetul de conducere al S.N.R.

PATRIMONIU ARHEOLOGIC

RAPORT DE CERCETARE ARHEOLOGICA PREVENTIVĂ

în perimetrul investiției

„Construirea barajului hidrotehnic pentru prevenirea inundațiilor în zona de vărsare a Ibăneșei în Jijia - Vorniceni – Pod Ibăneasa”(2)

Maria Diaconescu

6. Prezentarea rezultatelor imEDIATE ale săpăturii.

V.6.1. Stratigrafia generală a sectorului (inclusiv matricea stratigrafică)

S-a constatat următoarea stratigrafie urmărită de sus în jos:

1.Stratul arabil (solul vegetal actual) ce ajunge până la -0,20 m în care se găsesc fragmente de chirpic și ceramică antrenate de plug spre suprafață.

2. Strat vegetal negru bogat în humus, deranjat de lucrări de afânare a solului sau alte accidente stratigrafice (alunecări, năruiri). Se află între -0,20 – 0,40 m și găsim aici materiale provenind din straturile suprapuse.

3. Al treilea strat este solul brun – cenușos, constituit în mod special din stratul de cultură arheologică și conține materiale arheologice ca: fragmente de platformă, podină, pietre, silex, fragmente ceramice, oase, etc. Stratul de cultură respectiv este situat între -0,40 – 0,60 m adâncime, în mod obișnuit cu excepția gropilor menajere sau gangurilor de crotovine și ajunge până la 1 m adâncime și peste.

4.Strat de sol galben – cenușiu cu o grosime variabilă, în care se găsesc puține materiale arheologice ajungând până la - 0,90 m.

5.Stratul galben, curat, steril din punct de vedere arheologic se înregistrează după -0,85 – 0,90 m.

V.6.2 Prezentarea principalelor descoperiri (complexe și elemente de inventar)

Complexul nr. 1 (locuința nr. 1)

Locuința a apărut în capătul de sud al șanțului S I. Adâncimea la care s-a aflat de -0,30 m a determinat răvășirea sa în unele zone, mai ales pe latura sudică. Are formă aproximativ rectangulară cu unele împrăstieri de chirpic înafara perimetrului propriu-zis. În partea central estică a existat o vatră distrusă din vechime ce fusese așezată pe platforma locuinței și din resturile căreia se mai păstrau bucăți de la gardină. Platforma a fost așezată pe bârne cu lățimea de 10 – 15 cm. Pe suprafața locuinței au fost observate lipituri de la pereții locuinței cu pleavă și nisip, cu amprente de nuiiele, cu preponderență pe latura de nord. Bârnelor de sub platforma locuinței, indică orientarea E – V a locuinței nr. 1, dimensiunile aproximative ale locuinței sunt: lungimea de cca. 7,5 m, lățimea de cca 3,5 m, după resturile păstrate suprafața poate fi estimată la cca 25 m. Sub L1, în zona sa centrală s-a găsit Groapa nr. 4, între -0,50 – 0,90 m. Ceramica din locuință aparține speciei grosiere și pictate, între care se disting

câteva forme: vase crater, suport, străchini, vase globulare, binoclu. Ca utilaj litic s-au găsit 3 râșnițe de gresie și unelte de silex, pe latura de sud a locuinței. Dintre obiectele importante descoperite aici sunt două statuete antropomorfe, una masculină și una feminină, găsite alături una de alta și pe care le-am interpretat ca fiind un cuplu. Un alt obiect interesant, întreg este un împungător din os cu lungimea de 20 cm.

Complexul nr. 2 (locuința nr. 2)

A fost sesizată pe lungimea S II, între metrii 12 și 20 la -0,30 – 0,50 m, sub forma unor aglomerări ceramice și puține resturi de chirpic ars la roșu cu fețuială albă și nisip în componență de la platforma locuinței, fapt ce s-ar explica prin construirea platformei doar pe o anumită porțiune a construcției în zona central estică. Forma acestei construcții posibil dreptunghiulară. Lipiturile de la pereți neuniforme, cu urme de nuiete subțiri s-au răspândit pe suprafața construcției și în afara perimetrului acesteia. S-au remarcat pe latura estică a L2 un grup de lutuiele de la o amenajare, probabil o vatră deranjată în epoca modernă. Resturile păstrate, cărora le lipsește gardina aveau o grosime de circa 3 cm. În zona acestei vetre s-au găsit cărbuni, arsură, ceea ce confirmă utilitatea acestei amenajări interioare. Tot pe latura de est a construcției s-au descoperit trei râșnite de gresie. Suprafața locuinței a fost identificată mai ales pe baza fragmentelor ceramice ce formau un adevărat strat, fără goluri importante, avea o suprafață de cca. 25mp (6,20 x 4). Solul pe care sunt așezate acestea este de culoare cafenie la -0,40 – 0,50 m și negru – cenușos sub acest nivel. Printre obiectele deosebite descoperite în L2 enumerăm 4 statuete antropomorfe fragmentare, două lame de silex, o amuletă trapezoidală de

os, o statueta zoomorfă reprezentând un porc, o strachină și un castron întreg.

Complexul nr. 3 (locuința nr. 3)

A fost surprinsă în S III între metrii -1,50 – 7,20. Chiar de la prima pană la -0,15 m se observă platforma locuinței ce este întreruptă de un gol în zona centrală, dispunerea acestuia ar putea sugera o construcție sub forma literei L, suprafața locuinței depășește 30 mp (7x4,70). Chirpicul ars la roșu are în compoziție nisip și suprapunea o podină de bârne cu diametrul de 10 și 15 cm, iar în partea estică de 8 – 10 cm. Construcția este destul de răvășită, cu puține resturi ceramice. Nu s-au găsit resturi de vatră. Lipiturile de la pereții locuinței păstrează urme de nuiete friabile, puține la număr. Orientându-ne după dispunerea bânelor de sub platformă L3 a fost așezată E – V. Din inventarul descoperit putem enumera: o statueta scoasă la suprafață de plug și culeasă la trasarea S III și o a doua, pe suprafața locuinței în capătul de S – E. Ambele sunt ornamentate cu incizii. În capătul estic al L3, s-au găsit grupate fragmentele unui vas de cca. 40 cm, resturi osteologice.

Complexul nr. 4 (locuința nr. 4)

A fost descoperită în capătul de est al S V la adâncimea de -0,10 m, prezentându-se sub forma unor chirpici fărâmițați urmare a lucrărilor agricole, de dimensiuni variabile, de culoare cărămizie, având în componență lut amestecat cu nisip. Locuința a fost afectată de repetatele lucrări agricole și pentru că terenul din această zonă trebuia eliberat rapid, nu s-au făcut lucrări pentru completa sa dezvelire. Din inventarul său putem enumera doar câteva fragmente ceramice rulate.

Complexul nr. 5 (locuința nr. 5)

A fost surprinsă pe lungimea ei maximă în S IV, la adâncimea cuprinsă între -0,40 – 0,65 m și avea o suprafață de cca. 28 mp, aproape pătrată, orientată NV – SE. Locuința a fost deranjată din vechime. Construcția nu a avut podină de bârnă și lut, pământul pe care era așezată era amestecat cenușiu cu galben. Se constată utilizarea materialului lemnos datorită amprentelor lăsate în lut. Pe suprafața construcției s-au observat resturile pereților răvășite de intervenții antice. Astfel de material amestecat cu pleavă s-a găsit cu precădere în centrul zonei păstrate a locuinței și pe latura de est. Gruparea cea mai mare de materiale se afla în jumătatea sudică a părții centrale la adâncimea de -0,80 – 1 m. În capătul de sud al L 5 s-au remarcat resturile unei vetre ale cărei dimensiuni n-au putut fi precizate foarte bine, rotundă, cu diametrul de circa 1 m, așezată pe o platformă de blăni de scândură. Printre resturile sale s-au găsit cărbuni, cenușă. La aproape jumătate de metru N de aceasta la 0,85 m s-au găsit două statuete antropomorfe. Cărbunii, cenușa, fragmentele arse secundar găsite în L5 confirmă incendierea sa. Din locuință s-au mai recoltat o piesă conică, un percutor, două râșnițe de gresie, un toporaș, ceramică, unelte de silex, oase. În apropiere de L 5 pe traseul S IV între metrii 24 – 25 la adâncimea de -0,65m s-a găsit un complex cultic: un vas întreg, oarecum tronconic având în interior jumătatea inferioară a unei statuete feminine. Alături erau fragmentele unui vas suport și a unui vas binoclu. Sub complexul cu figurină s-au găsit fragmente de platformă, cărbuni, oase calcinate, oase de craniu și coarne de bos primigenius. Această descoperire sugerează o practică de cult.

Complexul nr. 6 (locuința nr. 6)

Este una dintre cele mai mari descoperite la Vorniceni, având suprafața de peste 100 mp (9 x 12 m), formă rectangulară. A fost orientată N – S. L 6 a fost surprinsă pe traseul S VII. Deși mare, L 6 nu a avut platformă de bârne, suprafața fiind acoperită de un strat de lut cu pleavă în compoziție, ars diferit de la galben la roșu. Lutuiala a fost netezită deasupra, partea inferioară păstra mici amprente ale granulelor de pământ.

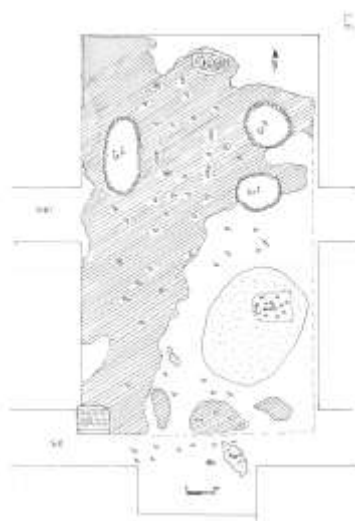


Fig. 5. Planul complexului L6

Locuința avea două încăperi identificate după chirpicul cu amprente de bârne ce despărțea cele două încăperi prăbușit în zona centrală a construcției și pe baza celor două instalații de încălzit aflate în capetele locuinței. De altfel majoritatea lutuieiilor de la pereții locuinței s-au adunat spre centru, iar ceramica s-a găsit în proporție mai mare în încăperea nordică. Resturile unei vetre s-au găsit pe latura de nord, zona de mijloc a L 6 și avea dimensiunile de 1 x 0,60 m, așezată pe un strat de pietre. A fost realizată din lut amestecat cu pleavă, ars diferit, de la galben la roșu. Fragmentele de vatră aveau grosimea de 4 – 5 cm fiind

fețuite pe latura superioară. În capătul opus al locuinței, în colțul de sud – vest s-a aflat un cuptor cu dimensiunile de 1,35 x 1m. Grosimea vetrei cuptorului era de 4 – 5 cm realizată din lut amestecat cu nisip ars la roșu de consistența pietrei. De la bolta prăbușită s-au păstrat puține resturi cu amprente de nuiiele. Sub acest cuptor s-au găsit fragmente de la un vas depus ritual într-un cult al vetrei. Pe latura estică a încăperii sudice L 6 a fost afectată de o construcție – bordei hallstattian ce-a străpuns nivelul cucutenian și în care a fost amenajat un cuptor cu dimensiunile de 1,50 x 1,25 m, ce-a apărut la -1 m adâncime. Resturile de la cuptor late de 25 – 34 cm au o culoare cenușiu – cărămizie la exterior și negre pe interior. Poartă urme de nuiiele și crengi. În cuptorul prăbușit s-au găsit ceramice de la două vase sac cu brâu alveolar și fragmente osteologice. L 6 a suprapus 3 gropi menajere anterioare construcției (Gr. 6, Gr. 7, Gr. 9).

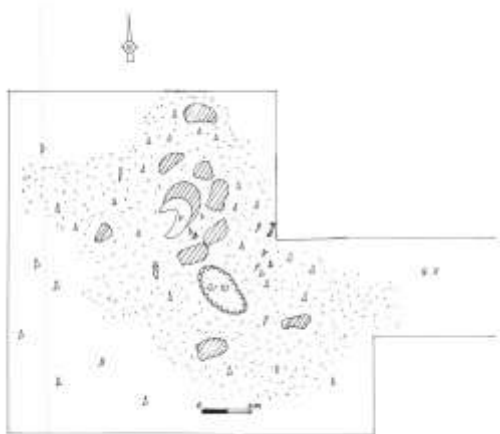


Fig. 6. Planul complexului L7

În L 6 s-au găsit 7 râșnițe, 22 de statuete, două topoare fragmentare, un ac de aramă, un vârf de săgeată, unelte de silex, ceramică. Dincolo de capătul de S-E al L6, la adâncimea de 0,90 m s-a aflat Complexul nr. 2.

Acesta apare ca o grupare de oase, unele calcinate, zgură, cărbuni, cenușă și fragmentele unui castron mare cu buza trasă orizontal în T. Dimensiunile acestui complex sunt de 1,20 x 0,65 m, avea o formă aproximativ romboidală și era așezat pe un strat de pământ negru. Posibil ca acest complex să fi avut o destinație cultică.

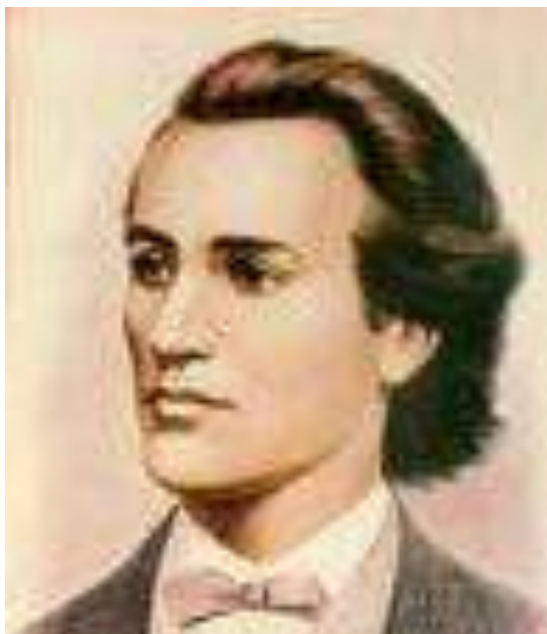
Complexul nr. 7 (locuința nr. 7)

Era orientată NV – SE, dimensiunile sale: 7 x 4 m, orientată NV-SE, cu o formă rectangulară. Starea de conservare a L 7 a fost periclitată de locuirile ulterioare din epoca bronzului și Hallstatt, fragmente ceramice din această perioadă găsindu-se în perimetrul locuinței. Din platforma L 7 s-au găsit puține plăci, mai ales pe latura de NV și dispersate în jumătatea sudică. Aceste plăci păstrează urme de bârne despicate în două, cu diametrul cuprins între 10 și 15 cm, arse la roșu, groase de 7 – 9 cm. În zona centrală a L 7 s-au găsit resturi sporadice, friabile de la pereți. Ca amenajare interioară s-au găsit resturile unui cuptor cu dimensiunile de 1,70 / 1 m. Plăcile cuptorului erau arse la roșu și fuseseră așezate pe platforma locuinței. Bolta cuptorului era prăbușită, lutiiala mozaicată din aceasta avea cca. 3 cm grosime, prost arsă, de culoare cenușiu albicioasă. Gardina era realizată din lut slab ars, de culoare galbenă. Sub plăcile cuptorului s-au găsit câteva fragmente ceramice ce și-au schimbat culoarea datorită temperaturii la care au fost supuse și silex calcinat. Pe latura de sud L 7 a suprapus o groapă menajeră (Gr. 10). Din inventarul locuinței enumerăm: 3 vârfuri de săgeată, două străpungătoare de os, din care unul dublu, 3 statuete antropomorfe, doi idoli conici, oase, unelte de silex, fragmente ceramice.

PATRIMONIUL MOBIL

Eminescu – realitate și sublimare poetică (10)

dr. Valentin Coșereanu



Pornind de la întrebarea lui Panait Istrati: *Cine a confundat vreodată o nuvelă cu o autobiografie?*, se va căuta, pe tot parcursul acestei demonstrații să se analizeze pe rând așa zisele „locuri comune” ale operei eminesciene – topoi esențiali, care, în cazul dat, sunt legați direct de arealul ipoteștean. Deviza de pe frontispiciul acestei demonstrații ar putea fi cuvintele aceluiași Panait Istrati, care a trecut prin furcile caudine ale unei atari situații: *dacă toate romanele și nuvelele ce se scriu de autori cu temperament sunt foarte adesea în strânse relații cu viața trăită de ei, sunt un fel de evocare a ceea ce ei au văzut și simțit de aproape, uneori chiar așa de aproape că e vorba de autorul însuși și de familia lui – aproape nimănui nu i-a trecut prin țigvă până acum să ia drept «memorii», ceea ce autorul dă ca «roman» și ca «nuvelă».*²⁰⁸

În viziunea eminesciană, satul Ipotești s-a transformat repede în arhetip. Idealizat și despovărat de greutatea

cotidiene, de fragilitatea gospodăriei particulare, el arată vigoare colectivă, liniște seculară și este egal în reproducerea adevăratelor valori umane, copii atente ale învățămintelor divine pe care Eminescu le împărtășește ca fiu natural al locurilor pe care le evocăm: *El nu-nvățase multe-n viața lui, pe vremea aceea nici nu se cerea[u] multe, dar avea o-nțelepciune și o istețime firească care prețuiau mai mult decât prețiosul semidoctism de azi.*²⁰⁹

La Eminescu, imaginea satului este aproape întotdeauna nostalgică; e ca și cum, de undeva, dintr-un spațiu selenar nedefinit, poetul are senzația unui sat-atmosferă, unui sat-senzorial, cu olfactivități specifice, făcând și nefăcând parte din atmosfera acestei planete. Este și nu este un glob de sticlă – din acelea care se pot vedea în filme și care sugerează amintiri numai de el știute. E ca un măr-atmosferă, cu gust și cu arome proprii, sat rotund și adânc vegetal, satul-fir cu care poetul se confundă și pe care îl va simți înlăuntrul-i până la stingere. Chiar atunci când îl descrie în proză, Eminescu îi surprinde coordonatele esențiale, fără a face din el o structură exclusiv romantică, așa cum ar fi fost de așteptat: *Caracterul vieții de sat este liniștea și tăcerea.*²¹⁰ Este, înglobând toate acestea la un loc, satul-poveste, care se particularizează în viziune eminesciană într-o imagine panoramică și cu perspective percepute din unghiuri diferite. De pe pământ, viziunea este aceea a copilului, care, înălțând ochii spre cer, vede cum *Nourii curg, raze-a lor șiruri despică* – imagine copleșitoare, aproape apocaliptică; în punctul mărunț al curții, de unde se uită copilul, vin – în vâlmășaguri de imagini – domurile vaste ale poeticului: *Luna pe cer trece [...] sfântă și clară [...].*/

*Stelele nasc umezi pe bolta senină,/ [...] Streșine vechi casele-n lună ridică.*²¹¹

Toate aceste imagini, la care se vor adăuga suite întregi susținând demonstrația, trimit în prim-planul raționamentului just al lui Gilbert Durand, după care *spațiul e constituțional o invitație la profunzime, la marea călătorie*; un exemplu direct și eclatant: *Copilul care întinde brațele spre lună are în mod spontan conștiința acestei profunzimi în vârful degetelor, și e mirat doar de faptul că nu atinge imediat luna; [...] imaginea, ca și viața, nu se învață: se manifestă.*²¹²

La Eminescu, descrierile sunt uneori atât de concrete, încât par a fi proză curată: *Scârție-n vânt cumpăna de la fântână,/ Valea-i în fum, fluier murmură-n stână./ Și osteniți oameni cu coasa-n spinare/ Vin de la câmp; toaca răsună mai tare,/ Clopotul vechi împlie cu glasul lui sara.*²¹³ Când Lucian Blaga spune că *satul e atemporal*²¹⁴ și că *veșnicia s-a născut la sat*²¹⁵, el se revendică din Eminescu. La Blaga *satul trăiește [...] într-un fel mai palpitant, ca experiență vie*²¹⁶. În opera eminesciană, vizunea este identică.

Văzându-l de la distanță și de sus, satul apare în imagine panoramică: *Ah! În curând satul în vale-amuțește,/ Ah! În curând pasu-mi spre tine grăbește.*²¹⁷ (Spre tine, iubită, dar și spre tine, sat – adică adevăratul cadru în care se consumă iubirea ideală, castă și irepetabilă, a copilăriei).

Văzut cu ochii îndepărtați ai maturității creatoare ca și atunci, din perspectiva îndepărtată a desprinderii copilului de el, satul-panoramă și, deopotrivă, satul-senzație este familial și unic; este numai al lui (al poetului!) – satul definit ca împletire în tot. Satul acesta, satul visului său creator, este mai frumos ca cel concret, pe care-l stăbătea odinioară: *Aș vrea să văd acuma natala mea vâlcioară,/ Scăldată în cristalul pârâului de-argint/ Să văd ce eu atâta iubeam odinioară*²¹⁸; privit *Din străinătate*, de unde *Revede tinerețea-i cu ochii sufletești*²¹⁹, satul concret nu este altceva

decât manifestarea imagistică a ceea ce-a rămas în memoria afectivă. În real, imaginile văzute de sus sunt cât se poate de clare: *Iar pe văi oițe-n turme/ Pierd în luncă a lor urme/ Sau înconjură pădurea/ Pe la poale*²²⁰.

Se poate vorbi de o veritabilă privire circulară, realitatea reflectându-se în creație așa cum i-a rămas pe retină copilului ipoteștean. Iată un exemplu revelator: *Pe câte-un plan mai ridicat se văd curți văruite cu îngrijire, cu arătarea plăcută și liniștită. Fereștile dreptunghiulare strălucesc în soare, în cerdacul nalt duc scări curate, în fața curții se-ntinde o ogradă mare în semicerc, încunjurată cu zaplaz șindrilit, umbrit de plop, salcâmi sau nuci. În dreapta curții, care se numește «sus», sunt în genere grajduri și hambare, în stânga – acarete pentru bucătărie și servitori, numită «jos», iar din dosul curții se întinde-n patrat, cu șanț, pomătul, florăriile, via și prisaca.*²²¹ În fapt, descrierea din proza cu titlul *La curtea cuconului Vasile Creangă* nu este altceva decât incinta gospodăriei ipoteștene, identificată ca atare în documente de arhivă. Organizarea ei arhetipală este remarcată de Eminescu însuși, în încheierea paragrafului citat: *Aceasta este arătarea stereotipă a satelor și curților, fără privire la modificățiunile întâmplătoare cari individualizează pe fiecare din ele.*²²²

Dinamismul diurn specific satului este, în mod firesc, estompat, căci adevărata muncă-mișcare se derulează pe ogoarele din preajma satului. În plină zi, tăcerea capătă substanță materială, iar mișcarea este mai mult un simulacru, o umbră a celei considerate – în optica rurală – mișcare adevărată: copii se joacă tăcuți în praful drumului, babele torc liniștite în umbra prispei, iar moșnegii care nu mai pot să meargă la munca câmpului (adevărata muncă a săteanului), își petrec restul vieții torcând amintiri pe glasuri molcome, venite din alte timpuri. Întocmai ca în poemul baudelairean, *Les correspondances*, senzațiile (auditive sau

vizuale) se întretes în mod natural *abia sara, când satul devine centrul vieții pământului ce-l înconjură și când se începe acea duioasă armonie câmpenească, idilică și împăciuitoare*²²³.

Când ar părea că satul trebuie să adoarmă, trudit de munca istovitoare de peste zi, abia atunci el se arată în toată splendoarea sa, prinzând viață, înviorat de răcoarea serii, uitând cu totul apatia și moleșeala de peste zi: *stelele răsar pe jumalțul cel adânc și albastru al cerului, buciul sună pe dealuri, carele vin scârțâind din lanuri, iar sătenii, purtând coasele pe umăr, duc cu ei bucuria lăuntrică a muncii de peste zi, vorbind tare în tăcerea sărei*²²⁴. Se aud pregnant talangele turmelor, *cumpenele sună, scrânciobul scârțâie-n vânt, câinii încep a lătra*; pe deasupra, învăluind aerul dens al serii, *s-aude plin și languros sunetul clopotului, care împlin inima cu pace*²²⁵. *Moment al tainei, asfințit de seară*²²⁶ – cum va spune Eminescu într-o variantă la *Trecut-au anii...*

Nimic nu-i mai frumos ca acasă, în satul natal, raiul copilăriei și al aducerii-aminte: *Ajunse-o vale mândră și frumoasă/ – Părea că-i chiar grădina lor de-acasă*.²²⁷ Aproape din orice imagine, veridică sau poetizată, a natalei vâlcioare, oricât ar fi ea de îndepărtată, se desprinde în fundal umbra nostalgică a copilului cu *inima [...]* *tristă, ce n-are mângâiere*, cu sufletul *ce arde de dor nemărginit*; câteodată, dorințele sunt prezentate fățiș: *Să mai privesc odată câmpia-nfloritoare,/ Ce zilele-mi copile și albe le-a țesut*.²²⁸

Satul senzație, familial și unic este, la Eminescu, un tot organic după care va tânji permanent, căci, așa cum îl simte, el este numai al lui. Al lui și-al protagoniștilor lui. El transpare în amintire ca loc al celor mai mari și mai adânci mistere, ca un loc al trăirilor irepetabile ale copilului. Anii au trecut întocmai *ca nori*

lungi pe șesuri, iar poetul știe acum că numai acolo – și numai atunci – *povești și doine, ghicitori, eresuri* erau *abia-nțelese, pline de-nțelesuri*²²⁹. Mai târziu nu avea să-l mai încânte nimic din ce-l mișcase atunci și de aceea ar vrea măcar un sunet să smulgă cu de-a sila din *trecutul vieții*²³⁰. Este în această copleșitoare dorință de smulgere un tragism absolut, perceput ca un ultim dat sieși înainte de marea trecere.

Faptul că *puterea lui Eminescu de a retrăi trecutul* e atât de mare încât *sporește sentimentul golului*²³¹, accentuează logica prin care poetul este cu atât mai credibil cu cât el nu dorește în schimb decât să aibă – ca atunci – *colibă de trestii, mitutică*²³². Într-un cuvânt, să fie *încă odată/ [...] în locul lui natal*²³³. Simplitatea dorințelor sale în legătură cu satul natal este atât de mare întrucât emerge din esențele copilăriei: *satul există în conștiința copilului ca o lume, ca unica lume mult mai complex alcătuită și cu alte zări, mai vaste*²³⁴. Când e rupt de acesta, copilul se simte frustrat: *O rai al tinereții-mi, din care stau gonit!*²³⁵ În fapt, poetul rezonază la sursa primordială a universalului din om; în aceasta constă puterea geniului, în a vedea lucrurile, precum s-a spus, de foarte sus și de foarte departe.

Așa cum s-a remarcat, lumea reală își construiește sensuri noi: *lumea de sensuri a unui text literar își poate avea originea numai în lumea interioară a creatorului (în baza creativității absolute, a imaginației/fanteziei), dar în mod frecvent își are originea în lumea umană extralingvistică*.²³⁶ Se va păstra dualitatea aceasta pe tot parcursul analizei, cu precizarea că: *Anterior textului literar, lumea realului există și atât. După construirea textului literar, lumea primește sens, devine lumea de sensuri a textului (s.n.)*²³⁷, adică o nouă lume.

NOTE

208 Apud D. Irimia, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 247.

209 Mihai Eminescu, *Opere VII*, București, Editura Academiei R.S.R., 1977, p. 305.

- 210 *Ibidem*, p. 304.
- 211 Idem, *Opere I*, București, Fundația pentru Literatură și Artă *Regele Carol II*, 1939, p. 231.
- 212 Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Traducere de Marcel Aderca, Prefață și postfață de Radu Toma, București, Editura Univers, 1977, p. 511-512.
- 213 Mihai Eminescu, *Opere I*, ed. cit., p. 231.
- 214 Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, Discurs rostit la 5 iunie 1937 în ședința solemnă; Academia Română, *Discursuri de recepție*, București, 1937, p. 11.
- 215 Idem, *Poezii*, Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de George Gană, București, Editura Albatros, 1992, p. 40.
- 216 Idem, *Elogiul satului românesc*, ed. cit., p. 3.
- 217 Mihai Eminescu, *Opere I*, ed. cit., p. 231.
- 218 *Ibidem*, p. 6.
- 219 Idem, *Opere IV*, ed. cit., p. 318.
- 220 Idem, *Opere II*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943, p. 132.
- 221 Idem, *Opere VII*, ed. cit., p. 304.
- 222 *Ibidem*.
- 223 *Ibidem*, p. 305.
- 224 *Ibidem*.
- 225 *Ibidem*.
- 226 Idem, *Opere III*, București, Fundația *Regele Mihai I*, 1944, p. 143.
- 227 Idem, *Opere VI*, București, Editura Academiei R.S.R., 1963, p. 51.
- 228 Idem, *Opere I*, ed. cit., p. 6.
- 229 *Ibidem*, p. 201.
- 230 *Ibidem*.
- 231 Gorge Gană, *op. cit.*, p. 180.
- 232 Mihai Eminescu, *Opere I*, ed. cit., p. 251.
- 233 *Ibidem*, p. 8.
- 234 Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, ed. cit., p. 6.
- 235 Mihai Eminescu, *Opere IV*, ed. cit., p. 276.
- 236 D. Irimia, *op. cit.*, p. 246.
- 237 *Ibidem*.

Unul dintre „oamenii energiilor luminate”: preotul Toma Chiricuță (2)

dr. Lucia Olaru-Nenati

Dar Crucea duce la Înviere. (...) Trăiești pe pământ și vâslești către cer. Dacă toți eroii care întrevăd cerul trebuie să moară și să rămână deapururi în mutul pământ atunci e o minciună toată sbaterea lor. (...) Dacă Hristos ar fi rămas deapururi în groapa pe care i-au săpat-o Ura și Minciuna, lui, întruparea umană a Adevărului și Iubirii, luate din Dumnezeu, atunci deznădejdea ar fi cuprins lumea spre sinucidere. (...) Dar Crucea este calea, Învierea e ținta. Crucea e lupta, Învierea e biruința. (...) Învierea este biruința patimilor care ne iau moartea, Învierea ne dă viața, slobodă de păcate. (...) Sufletul omenirii, pentru ca să învie, are neapărată trebuință de un Mântuitor viu (...) Tot eroismul lumii în mijlocul morții din așteptarea Învierii s-a alimentat. Isus este

încoronarea, pe veci biruitoare, a tuturor eroismelor lumii (...) el trebuia să moară pentru ca, odată cu moartea-i, să moară deapururi Păcatul ucigaș; el trebuia să învie pentru ca să trăiască deapururi Adevărul și Viața pe care le-a întrupat. Ard făcliile noastre în mijloc de noapte ca un cer de stele căzut pe pământ. Ard inimile noastre în mijlocul Istoriei și vestesc veșniciei veșnicia Vieții. (...) În mijlocul vâltorii, mergi suflete înainte! Mergi, suferă și luptă, căci viața învinge. Pentru tine, creștine, nu există moarte! (...) Căci viața cea veșnică ce ai primit în tine în clipa binecuvântată a primirii lui Hristos, te veșnicește și pe tine cu Veșnicia lui. (...) Mergi, suflete, înainte, în vâltoarea luptei! Trăiește și mori o dată cu Hristos și intră fără teamă în mormânt cu El! Căci odată

cu învierea-i vei învia și tu la o viață nouă. Trăiește pentru El care este Adevărul, Lumina și Viața lumii și nu te teme de Minciună, Nedreptate și Rău! (...) Ascultă din nalturi cum vine cântarea pe care o cântă cel înviați de El: Hristos a înviat din morți (...).”

&

Dar el a scris, fiind încă la Botoșani, și alte pagini valoroase dintre care ne vom opri în continuare asupra unui text deosebit cu reale virtuți literare și analitice și care, așa cum vom vedea, prefigurează unele idei pe care le va expune mai târziu Constantin Noica. Textul în cauză se numește *Eminescu pedagog* și a fost cuprins într-o carte organizată și asamblată în 1925, de companionul său de scris, catedră și idei, Tiberiu Crudu, intitulată *Șapte ani din viața unei școli normale 1919-1926*, adică Școala Normală de la Botoșani.

Textul în cauză se înscrie în cadrul preocupărilor sale de iluminare a personalității eminesciene de care s-a preocupat în mod deosebit și în calitatea sa de paroh al Catedralei Uspenia unde a fost botezat Mihai Eminescu. Astfel, în februarie 1923, s-a sărbătorit la Botoșani semicentenarul Societății academice “România Jună”, aceea care, avându-l pe Eminescu printre membrii de frunte, a organizat grandioasa *Serbare de la Putna*. Din cele consemnate de către un alt preot publicist botoșănean, Dumitru Furtună, în *Revista Moldovei*, aflăm că atunci a avut loc un adevărat program cultural amplu, realizat în principal de membrii acelei redacții, în frunte cu Tiberiu Crudu și care a cuprins un festival complex desfășurat pe scena teatrului “Mihai Eminescu”, dar, mai ales, o slujbă oficială de pomenire petrecută la “catedrala orașului”, Uspenia, și susținută de parohul ei, Toma Chiricuță, în prezența oficialităților și a unei mari mulțimi de participanți care cu toții au apreciat “slujba emoționantă” ținută de preot “în cuvinte alese și pline de duioșie”

cu care “a evocat trecutul de glorie curată” al acelei societăți culturale și mai ales meritele genialului nostru concetățean Mihai Eminescu. Dacă acele cuvinte nu le putem afla, ni le putem închipui citind textul scris de el despre Mihai Eminescu și, din fericire, publicat și păstrat astfel pentru posteritate.

Studiul lui Toma Chiricuță, intitulat *Eminescu pedagog*, este unul amplu, de 80 de pagini care își relevă virtuțile păstrate intacte și după atâta vreme de la scrierea lui și, din păcate, necunoscute în aria eminescologiei unde ar merita să se afle la loc de cinste, nu numai din motive de pionierat al ideilor cuprinse în el, ci și al profunzimii și valorii lui literare. Primul fapt care trebuie subliniat este acela că, într-o vreme în care scrisul eminescian era cunoscut aproape numai din edițiile succesive ale eșantionului priceps maiorescian și în care, în aria de specialitate eminescologică, se auzeau încă anatemele lui Ibrăileanu la adresa lui Maiorescu pentru “sacrilegiul” de-a fi donat Academiei manuscrisele eminesciene pe care, zicea criticul ieșean, mai bine “le-ar fi păstrat domnia sa sub șapte lăcate” decât să le pună astfel la dispoziția lumii cercetătoare, preotul botoșănean pleacă la București și cercetează cu amănunțime la Biblioteca Academiei aceste manuscrise care azi sunt azi publicate de către șirul de editori benedictini, inaugurat de Perpessicius. După ce studiază cu atenție și competență toate însemnările eminesciene din acele caiete, ca și procesele verbale din vremea revizoratului școlar și tot ce se publicase în temă pînă atunci, preotul-publicist analizează – și din rațiunea că la vremea aceea era el însuși profesor de pedagogie la Școala Normală “Mihai Eminescu” din Botoșani - activitatea de acest fel a marelui poet. El ajunge, mai întâi intuitiv, la concluzia că “Eminescu, deși a fost numai incidental (...) timp de un an de zile un om al școalei românești, totuși el și-a imprimat și în acest domeniu, ca orice geniu adevărat, pecetea mării și

netrecătoarei sale personalități”. Apoi, după o aprofundare de adevărat cercetător, el demonstrează detaliat, “pe puncte”, această aserțiune, nu înainte de-a amenda, e drept, cu multă diplomatie și manieră, convingerea lui Ibrăileanu că Eminescu “a fost numai poet” și în afară de asta, doar “un cetățean care și-a spus păreri”. În mod surprinzător la acea vreme, Toma Chiricuță ajunge la concepția care abia în epoca noastră a fost susținută și demonstrată de mari și reductibili eminescologi precum Noica, Vatamaniuc sau Svetlana Paleologu Matta și anume că Eminescu a fost “poet, prozator, ziarist, gânditor filozofic, în materie de drept și cultură etc.”, iar în linia civică atinsă de criticul ieșean, Chiricuță cizelează fin aserțiunea că Eminescu a fost “un cetățean care și-a valorificat convingerile și prin acțiune concretă, vie, organizată”. Ca pedagog, ceea ce constituie obiectivul studiului său, Eminescu a fost unul “activ și practic al școalei și învățământului nostru românesc, (...) un pedagog fără s-o știe el însuși...în sensul înalt, liber, și genial al acestui cuvânt”, iar viitorul va avea a demonstra ca atare “importanța cu totul unică, privită în cadrele istoriei, pe care o are și o va avea tot mai mult Eminescu, ca unul din cei dintâi îndrumători și propovăduitori practici pe care i-a avut pedagogia și școala românească”. Servindu-se de bine alese citate ca, de pildă, cele ale lui Rădulescu Motru: “Un exemplu pentru viitoarea cultură românească, iată ce înseamnă pentru noi Eminescu” (ce-l prefigurează uluitor pe Noica!), dar și de citate prelevate din manuscrisele eminesciene, indicându-le numărul, (cum fi mai târziu cutuma exegetică), preotul botoșănean face disocieri de o logică limpede și cuceritoare între cultură și educație, știință și stat, între concepția teoretică și acțiunea practică a lui Eminescu, aflate într-o deplină armonie; îi determină traseul formării profesionale, etapele acumulărilor intelectuale și teoretice ale acestuia, “deducerea hegeliană din ideea

de personalitate”, structura teoriei pedagogice eminesciene pe care își ia îngăduința s-o decodeze asemeni lui Cuvier, din fragmente revelatoare ale însemnărilor sale, pe care știe să le selecteze cu un adevărat har ce va fi probat doar de Dimitrie Vatamaniuc în sondarea laboratorului intelectual eminescian. El ajunge astfel la concluzia că Eminescu a fost mai mult decât un pedagog în sensul simplu al termenului, ci un adevărat “pedagog social”, al națiunii și statului, chiar un sociolog. Uimitoare este consonanța acestor afirmații făcute la Botoșani în 1925 cu aserțiunea de mai târziu a lui Noica, acela care-l va numi pe Eminescu un adevărat “pedagog al națiunii”! Aducând la bară citate și probe din domeniu, Chiricuță demonstrează că Eminescu a fost și un pedolog și un didactician, un adept al personalității învățătorului, ca atu în procesul învățării etc., invocând ca dovadă, de pildă, argumentele cu care sprijină acela Abecedarul lui Creangă în fața ministerului. Multe sunt virtuțile acestui studiu ce merită din plin reconsiderarea actuală, dar vom mai sublinia doar ceva din concluziile sale finale care duc la ideea că “printre mijlocele de personalizare ale ființei nației”, - operă grea, dar strict necesară - “unul dintre cele mai importante ce condiționează atât pe individ cât și umanitatea însăși (...) este educația. Prelungind spiritul eminescian, el dezavuează importarea “cu toptanul a formelor de personalizare ale altor nații “care au grevat evoluția noastră firească, organică”; și faptul că, “în locul educării sufletului național” avem o “superficialitate hibridă”, conexă stării economice dezastruoase a țaranului. Ca atare, cercetătorul botoșănean conchide că pedagogia lui Eminescu este “una socială, a individului ca entitate a organismului mai vast care este nația”; că “educarea individului înseamnă personalizarea lui; topirea întregii lui firi, sufletești și trupești, într-o unitate desăvârșită, pe care o putem numi și caracter”. Și mai departe sintetiza

decurge impecabil: “dar și personalitatea individuală nu poate trăi și birui exclusiv cu puterile sale. Ea trebuie să-și crească puterea contopindu-se cu ființa și rosturile nației. De aceea educația este o acțiune în vederea acestei contopiri”. Mai departe, decodarea concepției eminesciene despre pedagogie servește unui scop aflat pe un palier mai înalt, definitiv, sintetic până la aforism: ”În cadrele acestei pedagogii privită personalitatea eminesciană, ea ne apare întregită și în același timp crescută la adevăratele ei dimensiuni. În rama acestei restabiliri, orice gest, orice cuvânt ce emană de la Eminescu (...) ca gânditor pedagogic (*nota bene!*) câștigă un sens deplin și în totul armonic cu celelalte gesturi și cuvinte(...) O pedagogie științifică ce pleacă de la națiune spre a o organiza pe dânsa: aceasta să ne fie ținta noastră a tuturor. O educație națională în vederea formării tot mai depline a unui caracter național. (..) Un stat constituțional care să organizeze nația reprezentând-o și potențând-o la maximum de putere: acesta

să fie crezul și idealul nostru”. Iar legătura cu Eminescu, înțeles astfel atât de profund în fibra esențială a gândirii sale, este aceasta: ”Lucrând în această direcție, cu această concepție și în acest spirit, vom lucra de fapt cu Eminescu însuși, ne vom identifica cu el, continuându-l în noi și transmițându-l slăvit veacurilor ce vin. Dar în același timp mai făcând încă ceva: dăruindu-i dreptate deplină și sinceră *Lui, Nedreptățitului*.

Găsind că aceste cuvinte, ce denotă înțelegerea spiritului, nu numai a literei eminesciene, pot sta la loc de cinste pe frontispiciul oricărei instituții de educație, constatăm că prin acest studiu și prin altele ale acestui luminat preot botoșănean, el se situează cu mult dincolo de etapa de înțelegere a epocii sale față de Eminescu, devansând-o energic și prefigurând nivelul ce abia în epoca actuală s-a statuat.

Când au devenit Botoșani târg al Doamnei?

dr. Daniel Botezatu

Momentul în care Botoșanii au fost concedați ca apanaj uneia dintre doamnele Țării Moldovei a suscitat anumite discuții în istoriografia referitoare la origine și evoluția istorică a târgurilor moldovenești, a Botoșanilor în mod special. S-a impus părerea lui Iorga¹, începând cu care

majoritatea celor ce au avut preocupări legate de istoria Botoșanilor au afirmat că prima Doamnă care a primit ca apanaj târgul Botoșanilor a fost Elena Rareș.

O altă ipoteză este cea a lui Constantin G. Giurescu, potrivit căreia dispoziția de a da Botoșanii ca apanaj Doamnei, soției domnului, este mai veche decât epoca lui Rareș, „probabil de la începutul instituției domniei”². Între aceste două opinii se situează cea a geografului

¹ „Se pare că el (Petru Rareș, *n.ns.*) dăruie noul târg, întemeiat poate cu privilegiu de la dânsul pentru a ținea iarmaroace, bâlcuiri, Doamnei sale Elena, fata lui Ioan, despotul sârbesc. De acum înainte orașul fu cârmuit, pe de o parte, ca toate celelalte, de un șoltuz și doisprezece pârgari, iar pe de alta de Vornicii Doamnei” (N. Iorga, *Un oraș românesc: Botoșanii*, p. 2). Cu alt prilej, Iorga își reiterea teoria, afirmând că Rareș i-ar fi încredințat doamnei sale, Elena, veniturile târgului Botoșani, constând în banii adunați de la negustorii străini și localnici într-o vreme când, se pare, iarmarocul de graniță față de poloni mutându-se la Botoșani, veniturile

rezultate de aici depășeau cu mult cheltuielile doamnei (idem, *St. și doc.*, vol. V, p. 651).

² Principalele argumente ale istoricului sunt existența unei curți a doamnei, atestată prin anumiți membri ai săi încă din timpul lui Alexandru cel Bun, precum și practica medievală de a se acorda membrilor familiei domnești și unora dintre marii dregători veniturile vreunui oraș sau ținut (Constantin C. Giurescu, *Târguri și orașe...*, p. 196-197).

Victor Tufescu, caracterizată însă prin lipsă de consecvență. Astfel, dacă într-unul dintre studiile sale acesta afirma că Botoșanii devin târg al Doamnei în vremea lui Petru Rareș³, va reveni într-o altă lucrare, menționând că datorită veniturilor mari, orașul este dat ca apanaj doamnelor țării înainte de Petru Rareș⁴.

Revenind la afirmația lui Iorga, preluată ulterior de către o bună parte a istoricilor noștri, subliniem faptul că ea a fost inspirată, în bună măsură, de către două concepții care ilustrau, într-adevăr, nivelul de atunci al realităților istorice în discuție. Potrivit celei dintâi dintre aceste aserțiuni, reluate în mai multe dintre scrierile marelui istoric referitoare la această temă, „în 1496, Botoșanii trebuie să fi fost încă un sat, care se vedea de la Păpăuți, dar nu se atingeau cu acesta din urmă, strâns în urma clopotniței lui Ștefan”⁵. Așadar, la acea dată, când Ștefan cel Mare ctitoria biserica de la Popăuți, cu hramul Sf. Nicolae, „satul Botășanilor nu făcea să se prevadă prin nimic un viitor mare”⁶.

Al doilea element pus în discuție de Iorga și care a făcut carieră în istoriografia românească leagă acordarea târgului și ocolului Botoșanilor prin privilegiu domnesc, de numele Elenei, soția lui Petru Rareș voievod⁷. Principalele argumente a lui Iorga sunt cele două ctitorii domnești ridicate prin osârdia și evlaviea doamnei Elena, una cu hramul Sf. Gheorghe, cealaltă a Uspeniei, prăznuind Adormirea Maicii Domnului și considerată o adevărată „catedrală” a orașului.

Care să fie adevărul? Din păcate, informația documentară nu ne este de prea mult folos, ea fiind puțină, lacunară și de multe ori interpretabilă. În acest caz, o

metodă eficientă de investigație, ale cărei rezultate se pot apropia cel mai mult de adevărul istoric, este cea prin care, dintre posibilele variante propuse spre analiză, se elimină, rând pe rând, cele cu șansele cele mai mici de credibilitate.

Intervalul în discuție, în interiorul căruia Botoșanii au fost concedați ca târg al Doamnei este cel delimitat de a doua jumătate a secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea, așadar începând cu domnia unuia dintre primii voievozi ai Țării Moldovei și sfârșind cu domnia lui Petru Rareș, când statutul Botoșanilor de târg al Doamnei era deja realitate.

Prima dintre doamnele Moldovei atestată ca stăpânind un teritoriu ce îi fusese concedat prin poruncă domnească este Margareta - Mușata, al cărei nume de botez a rămas în istoria noastră un nume patrimonial, desemnând cea mai longevivă dintre dinastiile domnitoare ale Țării Moldovei, cea a Mușatinilor. Numele ei este amintit pentru prima dată într-o scrisoare a papei Grigore al XI-lea, adresată chiar doamnei și datată 28 ianuarie 1378. Papa i se adresa principesei moldave cu apelativul „Margarita di Cereth, domina Valachiae Minoris”⁸. În documentul din 1 mai 1384, Margareta - Mușata scria din „villa Horleganoio, curia matris nostre carrissime”⁹.

³ Ștefan Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV* în „A.I.I.N.C.”, X, 1945, p. 191, apud Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, p. 118.

⁴ DRH, A, Moldova, I (1384-1448), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975, nr. 1, p. 1-2. Contrar ipotezei potrivit căreia „villa Horleganoio” ar fi satul Horlăceni, de lângă Siret, credem că este vorba, mai curând, de târgul Hârlăului, unul din principalele argumente fiind cel oferit de către Ștefan S. Gorovei, care l-a identificat pe acel „domino Borlo”, din documentul în cauză, cu boierul Bârlă de la Hârlău, menționat în mai multe rânduri în timpul domniei lui Alexandru cel Bun (Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 33, 38, 41-42, 48, 86, 130; *ibidem*, vol II, p. 625). Alăturăm acestui argument un altul, oferit tot de analiza textului

³ Victor Tufescu, *Un oraș în declin – Botoșani*, p. 478.

⁴ Idem, *Tradiții și perspective în dezvoltarea municipiului Botoșani*, p. 11.

⁵ N. Iorga, *Un oraș românesc: Botoșanii*, p. 2.

⁶ *Ibidem*, p. 1.

⁷ *Ibidem*, p. 2. Vezi și idem, *Istoria comerțului românesc*, I, p. 173 (Botoșanii erau „moșie a Doamnei Elena a lui Petru Rareș”).

Trăind încă Margareta - Mușata, fiul ei și domnul Țării Moldovei, Petru I al Mușatei se va căsători, pe la 1375-1377, cu o rudă a lui Vladislav Jagiello, mare duce al Lituaniei, iar din 1382 și rege al Poloniei¹⁰. Probabil că această soție a sa era tot de confesiune catolică și cum exista deja un apanaj al Doamnei, târgul Hârlăului, iar doamna care stăpânea acest apanaj, Margareta - Mușata, era încă în viață, Petru I va constitui un nou apanaj, probabil târgul Siretului, unde exista deja o biserică dominicană și unde se afla sediul unei episcopii catolice, căruia i-a adăugat teritoriul înconjurător. Neîmpărtășind credința catolică a mamei sale, deși din respect pentru ea, dar și din rațiuni politice, i-a susținut, până la un punct, inițiativele de sprijinire a acestei confesiuni, Petru I

acestui document, în care, alături de Bârlă, este invocat ca martor și pan Gyula, maghiar după nume, al cărui apelativ îl asociem topicului Giulești, sat din apropierea Hârlăului (despre sat vezi Alexandru I. Gonța, *Indicele numelui de locuri*, p. 110). Concedarea spre administrare, a Hârlăului, doamnei Margareta-Mușata, pare cu atât mai logică și de acceptat cu cât acolo locuia o deja numeroasă populație catolică, așadar de aceeași confesiune cu cea din acel moment a doamnei, doi delegați ai Hârlăului participând, câteva decenii mai târziu, la conciliul de la Konstanz, din Baden, în 1415 (cf. C.I.Karadja, *Delegații din țara noastră la Conciliul din Constanța în anul 1415*, în „A.A.R.M.S.I.”, seria III, tom VII, 1927, p. 24). De asemenea, este puțin probabil ca doamnei Margareta-Mușata, văduvă a lui Costea, fost domn al Țării Moldovei, nora lui Bogdan I Întemeietorul și mamă a altor doi domni, Petru I și Roman I, primul aflat în scaun la data la care ne referim (menționăm că în demersul nostru folosim schema genealogică a familiei domnești din Țara Moldovei din secolul al XIV-lea, cf. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 130 și urm.), să i se fi concedat ca apanaj un sat oarecare în condițiile în care, în acea vreme, se conturase deja o clasă socială de mari boieri, care stăpâneau un număr mult mai mare de sate. Este la fel de improbabil ca un act atât de important, prin care doamna țării, catolică la acea dată, dăruia ctitoriei sale din Siret, bisericii dominicană Sf. Ioan Botezătorul, venitul cântarului din acel târg, să fi fost scris la Horlăcenii, când mult mai logic era ca actul să fie dat din orașul Hârlăului, unde decizia domnului ar fi putut fi influențată și de către misionarii catolici de acolo.

¹⁰ Cf. Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 135.

Mușatinul a rezidat foarte puțin la Siret¹¹, în timpul domniei sale reședința de scaun a Țării Moldovei fiind mutată, de altfel, la Suceava, acolo unde, în biserica Mirăuților, ctitorită de același domn, se va încerca și stabilirea reședinței mitropolitane, sub păstorirea lui Iosif, rudă apropiată a acestuia¹².

Dacă în cazul doamnei lui Petru I Mușatinul, existența unui apanaj al acesteia, format din târgul Siretului și satele dimprejur este doar o presupunere, documentele referitoare la perioada imediat următoare sunt mai explicite. În primul dintre ele, pe care ultimii săi editori l-au datat 14 aprilie <1419-1421>, Alexandru cel Bun arată că „adevărata sa soție, Ana, de bunăvoia ei și cu cuget bun, chiar înaintea morții sale, a dăruit mănăstirii Bunavestire, care este la Moldovița, și unde este egumen Vasilie, satele anume Vaculinți și unde Zârnă și-a făcut curătură, sub pădure, ca să fie acestei mănăstiri uric cu toate veniturile”¹³.

Recăsătorindu-se, la scurt timp după moartea Anei - Neacșa, cu principesa lituaniană Ringala, sora cneazului Witold al Lituaniei, Alexandru cel Bun îi va dăruia acesteia, după despărțirea de ea, ca apanaj viager, târgul Siret cu ocolul său și Volhovățul cu ocolul său, cu dreptul de a folosi morile și iazurile de acolo, de a încasa vama cuvenită. În plus, doamna urma să primească 600 de ducăți anual¹⁴.

Mai târziu, Marinca, doamna lui Iliaș voievod, fiul și urmașul la tron al lui

¹¹ Nici un act domnesc dat de Petru I Mușatinul nu a fost emis din Siret; vezi și Mircea D. Matei, *Cetățile de piatră ale lui Petru I Mușatinul*, versiunea

<http://www.icnet.ro/history/archive/mi2001/current/11/mi10.htm> („Magazin istoric”, nr. 11, noiembrie 2001).

¹² Vezi *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 252 și 254.

¹³ DRH, A, Moldova, vol. I, nr. 46. Coroborând informația din acest document cu cea din actul deja menționat, de la 1 mai 1384, dat, în opinia sa, din satul Horlăcenii, istoricul Gh. Pungă lansa ipoteza existenței în regiune a unui apanaj al doamnelor Țării Moldovei (cf. Gh. Pungă, *Din nou despre Ringala, soția lui Alexandru cel Bun*, p. 163).

¹⁴ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, vol. I, p. 141-146.

Alexandru cel Bun, ea însăși cumnată a lui Wladislav Jagiello, regele Poloniei, va primi același apanaj, deși soțul ei nu mai era în viață¹⁵.

Un alt domeniu domnesc dăruit ca apanaj viager unei femei din familia domnitoare a Țării Moldovei a fost cel format din târgul Coțmani, de la ținutul Țeținei, împreună cu toate cătunele ce țineau de el, pe care Alexandru cel Bun l-a dăruit, la 6 iulie 1413, cneaghinei Anastasia, soacră¹⁶ sau mătușă¹⁷ a sa, urmând ca după moartea ei „să fie în stăpânirea episcopiei de Rădăuți, a sfântului Nicolae, unde sunt îngropați moșii noștri”¹⁸. Tot Alexandru cel Bun va crea un alt apanaj, format din mănăstirea Vișnevăț (Vișneuți, azi Căpriana), împreună cu satele din jur, domeniu pe care voievodul l-a dăruit doamnei Marina, ultima dintre soțiile sale¹⁹, în 1429²⁰.

Revenind la doamna Marinca, văduva lui Iliș voievod și la apanajul acesteia, format din domeniul Siretului și Volhovățului, trebuie să menționăm faptul că, în contextul politic tulbure de după moartea lui Alexandru cel Bun, pe fondul disputelor pentru tron ale urmașilor acestuia, regatul polon a încercat să modifice statutul de până atunci al domeniului, anume cel de posesiune viageră a cneaghinelor din familia

domnitoare. O demonstrează o scrisoare din 1456 a lui Petru Aron, voievodul de atunci al Țării Moldovei, adresată lui Cazimir al IV-lea, regele Poloniei, prin care domnul se angaja față de suveranul polon să renunțe și să dea „în chip real și cu urmare preastrălucitei principese, doamnei Maria, rămasă pe urma lui Ilie, domnul de odinioară a Moldovei, în chip de dar și zestre orașul Siret, cu suburbia și satele ce aparțin lui și satul Olhovăț, cu celelalte sate ce aparțin lui din vechime [...]”²¹. În document se mai arată că aceeași cneaghină avea „scrisori și privilegii și întărituri” pentru alte două teritorii moldovenești, de mare importanță strategică și economică, anume „pentru Hotin și Țețina și celelalte bunuri”, regele Poloniei făcând presiuni asupra lui Petru Aron pentru a confirma, prin privilegiu domnesc, această situație²².

Tendențele acaparatoare ale suveranului polon, urmărind desprinderea de la trupul Țării Moldovei a unor teritorii de importanță strategică și economică pentru aceasta, au fost sesizate de către Petru Aron, care răspunzând probabil unei solicitări venite din partea lui Cazimir al IV-lea, arăta o oarecare rezervă în ceea ce privește Hotinul și Țețina, pentru care „doamna Maria are scrisori și privilegii și întărituri pentru a le folosi ca zestre”²³. Cu

¹⁵ *Ibidem*, vol II, p. 773-775. Menționăm că acest Iliș voievod era fiul lui Alexandru cel Bun cu doamna Ana-Neacșa, așa încât „moștenirea” acestui apanaj poate să fie o consecință și a acestui fapt.

¹⁶ *DRH*, A, Moldova, vol. I, p. 49, nr. 35. Tot soacră a lui Alexandru cel Bun o consideră și Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 164.

¹⁷ Anastasia, fiica lui Lațcu voievod, ar fi fost vara primară a lui Roman I, tatăl lui Alexandru cel Bun; cf. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 111.

¹⁸ *DRH*, A, Moldova, vol. I, p. 50, nr. 35. De altfel, Anastasia va fi înmormântată în necropola domnească de la Rădăuți, cum o arată piatra pe care a pus-o pe mormântul ei, la 1497, Ștefan cel Mare, semn al unei legături de rudenie directe și nu prin alianță, a acestei cneaghine, cu familia domnitoare a Mușatinilor (G. Balș, *Bisericele lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, p. 281).

¹⁹ Vezi Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, p. 408.

²⁰ *DRH*, A, Moldova, vol. I, nr. 84.

²¹ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, vol II, București, 1932, p. 786.

²² *Ibidem*. Hotinul, Țețina și Hmielovul fuseseră cedate, *de jure*, Poloniei, prin actul din 23 septembrie 1438, dat de Iliș voievod cu ocazia depunerii jurământului de credință față de suveranul polon de atunci, Wladislav Jagiello (Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, vol II, p. 19). Un pas mai departe în instaurarea stăpânirii efective a Poloniei asupra acestor teritorii a fost făcut prin documentul dat din Liov, la 28 februarie 1444, chiar de Marinca, soția lui Iliș voievod, și nu de către domnul de atunci, Ștefan al II-lea, act prin care cneaghina ceda Poloniei, reprezentată de Ioan, castelanul de Czystow și Petru Odrowaź, palatinul de Liov, cetățile Hotinului, Țeținei și Hmielovului, în schimbul moșiilor „ce se cuvin aici, în regatul Poloniei, domnului Ilie și nouă și copiilor noștri” (Mihai Costăchescu, *op. cit.*, vol II, p. 722).

²³ *Ibidem*, p. 786. Se pare că la acea dată Hotinul, Țețina și teritoriile din jur constituiau un alt apanaj,

câteva luni mai înainte, la 1 octombrie 1455, Petru Aron voievod se angaja față de același suveran polon să-i întărească Marincăi, văduva lui Iliș, domeniul Siretului, în schimbul cetății Hotinului²⁴.

Se ajunsese așadar, ca prin această politică sistematică a domnilor moldoveni, de stabilire a unor alianțe dinastice, prin intermediul căsătoriilor cu prințese lituaniene și polone²⁵, combinată cu practica acordării unor apanaje viagere doamnelor țării, apanaje constituite din sate, cetăți și orașe moldovenești, să fie pusă în pericol integritatea teritorială a Moldovei. Sesizase acest lucru și Petru Aron, care trăgănasese recunoașterea „zestreii” doamnei Marincea, a răposatului Iliș voievod, formată din cetățile Hotinului și Țeținei, înțelegând că prin aceasta le erau create polonezilor noi oportunități de a lua pentru ei întreaga regiune. Și spre a fi mai sigur, același Petru Aron dăruia Marincăi, prin actul deja menționat, de la 1 octombrie 1455, târgul Siretului, vama, morile și toate veniturile și Volhovățul, cu morile, sălașurile de tătari, loviștele și morile de acolo, luând în schimb de la apriga cneaghină cetatea Hotinului, stăpânită până atunci de către ea²⁶.

Cel care a tranșat spinoasa chestiune a apanajului Doamnei și cel care, orientându-se spre uniuni matrimoniale cu principese de rit creștin ortodox, a eliminat pericolul ca fostele apanaje ale doamnelor Țării să fie acaparate de către alte state, cu precădere de către Polonia, a fost Ștefan cel Mare²⁷. Tot începând cu domnia lui, statutul acestui apanaj se schimbă. El nu va mai fi viager, nu se va mai acorda altor cneaghine din familia domnitoare decât soției voievodului aflat pe tron și va fi constituit dintr-un domeniu stabil, cel

format din târgul și ocolul Botoșanilor. Doamna primea acest apanaj nu cu titlu de veșnică proprietate, ci ei doar i se concedează dreptul de a încasa în locul domniei, pentru trebuințele sale personale, felurite venituri din târg și din ocol.

Localizarea momentului în care Botoșanii devin târg al Doamnei, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, se justifică prin câteva mărturii documentare circumstanțiale, dar pline de substanță, precum și prin apelul la logica istorică. O asemenea mărturie indirectă este cea oferită de o mențiune a lui Miron Costin: „la Botușani, de când venitul merge la câmara milostivirii ei doamna, dregătorul nu se numește pârcălab, ci vornic”²⁸. Corelând această informație cu recenta descoperire arheologică din pronaosul bisericii Sf. Nicolae din Popăuți, anume piatra de mormânt ce ar fi aparținut lui „Nurod, vornic de Botoșani”²⁹ sau, conform unei alte interpretări a pisaniei, „vornicul Iurod (nebun, *n.ns.*) din Botoșani”³⁰, afirmăm că în 1492, anul de când datează lespedeza tombală, Botoșanii erau deja târg al Doamnei, administrat de către acest vornic, din porunca domnului, în interesul atât al domniei – domeniul de competențe vizând partea administrativă, juridică, militară și economică a atribuțiilor sale - cât mai ales al Doamnei, în partea referitoare la veniturile cuvenite acesteia din acest apanaj.

sau cel puțin așa considerau polonii și doamna Marincea.

²⁴ *Ibidem*, p. 776.

²⁵ Vezi Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 131-139.

²⁶ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 776.

²⁷ Acest aspect a fost foarte bine sesizat și explicat de către Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 164.

²⁸ Miron Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, 1958, p. 390.

²⁹ Voica Pușcașu, *Un inedit personaj al istoriei locale – vornicul Nurod de Botoșani*, în “Forum Cultural”, an I, nr. 2, septembrie 2002, p. 8.

³⁰ Sorin Ulea, *Un unicat al ortodoxiei: piatra de mormânt din biserica Sf. Nicolae Popăuți*, Editura Axa, Botoșani, 2002, p. 9.

***Județul Botoșani în primele luni ale ocupației sovietice.
Memoriile inedite ale lui Dimitrie Russu, prefectul județului
Botoșani -7 aprilie-17 august 1944 (1)***

Marcel Varga

După bătălia de la Kursk (iulie 1943) Armata Roșie a preluat definitiv inițiativa strategică pe frontul răsăritean și a declanșat o puternică ofensivă spre vest cu scopul înfrângerii Germaniei și a aliaților ei. Viteza de înaintare a sovieticilor a împins constant frontul tot mai aproape de granițele României, distanța dintre acesta și Nistru (în linie dreaptă) scăzând, chiar în plină iarnă, de la circa 300 km la 1 decembrie 1943 la aproximativ 140 km la 10 ianuarie 1944.¹ Graba U.R.S.S. avea mai ales rațiuni militare și economice; motivațiile politice, pentru moment, erau în plan secundar deoarece Stalin nu dorea să lase impresia că vrea să introducă regimul sovietic în teritoriile ocupate de armatele sale.² Libertatea de mișcare în țările cele mai apropiate o dobândise încă din timpul Conferinței miniștrilor de Externe de la Moscova (18-30 octombrie 1943), când guvernul englez, prin vocea lui Anthony Eden, recunoscuse Uniunii Sovietice „dreptul de a decide singură problemele referitoare la România, Finlanda și Ungaria, fiindcă singură Armata Roșie luptă contra lor”.³ Această concesie făcută U.R.S.S. a fost reiterată și la Conferința de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie 1943), aliații consimțind astfel, cu mult înainte de „acordul de procentaj”, intrarea României în sfera de influență sovietică.

Pe plan intern, apropierea frontului de granițele României l-a determinat pe mareșalul Antonescu să hotărască elaborarea măsurilor de evacuare din zonele de est și nord-est ale țării.⁴ Primele discuții pe această temă datează din 22 septembrie 1943, când mareșalul Antonescu a vorbit într-o ședință a Consiliului de Miniștri despre măsuri de evacuare pentru „Transnistria, Basarabia,

Bucovina, chiar pentru Moldova,” cu toate că tot el era convins că „războiul nu ne poate duce, în nici un caz, la pierderea Basarabiei și Bucovinei”.⁵ Lucrările privind evacuarea provinciilor amintite, pregătite ca o ipoteză de război⁶ și cunoscute sub denumirea *Operațiunea 1111*, au fost elaborate în iarna 1943-1944 de către Marele Stat Major în colaborare cu Ministerul de Interne. Instrucțiunile elaborate la nivel central au fost puse în aplicare la nivel local de către prefecturi prin planurile de evacuare județene.⁷ De exemplu, din județul Botoșani urmau să se evacueze 1145 funcționari din administrația locală (prefectură, preturi, primării) și 2214 din instituțiile aparținând de diverse ministere: Justiție, Finanțe, Sănătate, Cultură etc.⁸

În primăvara anului 1944, în urma operațiunilor ofensive „Proskurov-Cernăuți” (4 martie-17 aprilie), „Uman-Botoșani” (5 martie-17 aprilie) și „Odessa” (26 martie-14 aprilie) declanșate de Fronturile 1, 2 și 3 ucrainene, zona de nord-est a României a fost ocupată de Armata Roșie.⁹ La 30 martie 1944, trupele Frontului 1 ucrainean, comandate de către mareșalul G. K. Jukov, au reușit să ocupe orașul Cernăuți; puțin mai devreme, la 17 martie 1944, soldații Frontului 2 ucrainean, conduși de mareșalul I. S. Konev, reușiseră să forțeze Nistrul în zona Hotin. Pătrunderea armatelor sovietice pe teritoriul național a avut loc înainte ca planul de măsuri al Marelui Stat Major privind apărarea pe Nistru să fie adoptat și pus în aplicare.¹⁰ Acest fapt a fost posibil deoarece autoritățile militare române, inclusiv mareșalul Antonescu, au subestimat posibilitățile de ofensivă ale sovieticilor.¹¹

În condițiile înaintării rapide a Armatei Roșii spre România, factorii decizionali au luat o serie de măsuri pentru contracararea ofensivei și limitarea pierderilor iminente. La 10 martie 1944 a fost declanșată parțial¹² *Operațiunea 1111* pentru zonele cu denumirea de cod *Brâncoveanu* (județele Hotin și Cernăuți), *Cantemir* (județele Storojineț, Rădăuți, Câmpulung, Suceava și Dorohoi), *Traian* (județul Soroca), *Movilă* (județele Bălți și Orhei), *Brancomir* (județele Botoșani și Baia) și Transnistria în întregime. La 17 martie evacuarea parțială a fost extinsă și pentru județul Iași și zona *Decebal* (județele Lăpușna și Tighina).¹³ În aceeași zi s-a dispus evacuarea completă a zonelor *Brâncoveanu* și *Traian*, iar la 22 martie 1944 Marele Stat Major a ordonat evacuarea „în total” din zonele *Cantemir* (fără județul Câmpulung), *Brancomir* (fără județul Baia) și *Movilă*. Cu toate eforturile depuse, la 4 aprilie 1944 au fost complet evacuate și județele Câmpulung și Baia¹⁴. Pe plan militar, la 15 martie 1944 a fost remobilizată Armata a 4-a comandată de generalul Mihail Racoviță, iar la 16-17 martie a început evacuarea unităților militare din zonele menționate mai sus. La 29 martie 1944, generalul Gheorghe Manoliu, responsabil de *Operațiunea 1111* în nordul Moldovei raporta Marelui Stat Major că evacuările din garnizoanele Fălțiceni, Suceava, Rădăuți, Dorohoi și Botoșani erau „terminate complet”.¹⁵ La 17 aprilie 1944 linia frontului a fost stabilizată pe aliniamentul Gura-Humorului-Târgu-Neamț- sud Pașcani- nord Târgu Frumos- nord Iași- nord Cornești- Orhei- cursul inferior al Nistrului-Marea Neagră. Așezarea frontului în zona centrală a Moldovei a permis sovieticilor ocuparea nord-estului țării și pregătirea unei ofensive de amploare cu scopul scoaterii României din război.

Autoritățile civile ale județului Botoșani, deși au fost permanent în legătură cu reprezentanții Organizației Colonel Mosiu,¹⁶ au fost surprinse de înaintarea rapidă a inamicului. La 9 martie

1944 prefectul județului raporta că „față de necesarul în căruțe și animale și față de existent, rezultă că nu se pot satisface toate nevoile de evacuare cu ceea ce avem în județ, lipsurile fiind de 4415 căruțe (49% lipsă), 8780 animale –cai și boi (48% lipsă). Se vede lămurit că în caz de executare a *Operațiunii 1111 B*, în ipoteza a II-a, va rămâne pe teritoriu circa jumătate din bunurile care nu se pot evacua”¹⁷. Prefectul recunoștea că, în cazul unei evacuări cu mijloace auto și hipo, era puțin pregătit și avertiza Marele Stat Major că inamicul „va beneficia” de o mulțime de bunuri imposibil de transportat. Presiunea evenimentelor și-a spus cuvântul și la Botoșani și a făcut ca planuri minuțios întocmite luni de zile să fie inoperabile.

Deși ordinele privind evacuarea erau foarte clare, autoritățile nu au avut timpul necesar pentru respectarea și aplicarea lor; de exemplu, eșalonul II, condus de prefect s-a evacuat concomitent cu eșalonul I, condus de subprefect la 28 martie 1944 și a ajuns în cele din urmă în localitatea Valea Mărului din județul Argeș. Această decizie a fost justificată în aceeași zi printr-o notă telefonică în care se arăta că „dat fiind că Mihălășeni, Albești și Todireni sunt ocupați de inamic, eșalonul II se va retrage începând de astăzi 28 curent”¹⁸ și printr-un raport al prefectului către ministrul de Interne în care generalul Nicolae Ghineraru scria că „am retras tot eșalonul II căci așa impunea situația”¹⁹. Prefectura județului Botoșani, evacuată în Argeș, și-a continuat activitatea chiar și în vara anului 1944; documentele arhivistice arată că instituția corespundea cu Cercul teritorial Botoșani, evacuat în județul Mehedinți²⁰ și înainta spre aprobare forurilor superioare proiectul de buget al județului pe următorul exercițiu financiar.²¹ Unii funcționari evacuați odată cu Prefectura au fost angajați, începând cu 1 iunie 1944, în diverse servicii din Prefectura județului Argeș²², iar 35 de notari botoșăneni evacuați au fost încadrați pe posturile vacante din județul gazdă²³. În luna martie 1944 au fost evacuate din

Botoșani și alte instituții reprezentative: Inspectoratul Școlar în localitatea Merișani (județul Argeș), Liceul „A. T. Laurian” în localitatea Cermei (județul Arad), Spitalul „Mavromati” în localitatea Turnu-Măgurele (județul Teleorman).

Evacuarea ultimelor autorități românești a coincis cu forțarea Prutului de către trupele sovietice (26 martie 1944) în punctele Ripiceni și Movila Ruptă și pătrunderea lor în județul Botoșani. La 2 aprilie, ministrul de Externe al U.R.S.S. a dat o declarație referitoare la intrarea trupelor sovietice pe *teritoriul României* (subl. ns.) în care a precizat obiectivele militare ale Armatei Roșii, dar și faptul că Uniunea Sovietică nu dorea să schimbe modelul politic românesc: „Armata Roșie, în urma victorioasei sale ofensive, a ajuns la râul Prut, care formează frontiera de stat între Uniunea Sovietică și România. Acesta e primul pas spre restabilirea completă a frontierei de stat sovietice, stabilită cu România prin tratatul din 1940, pe care România l-a violat în mod perfid, prin atacul ei neprovocat din 1941, în alianță cu Germania hitleristă. În momentul de față, Armata Roșie continuă operația de curățire a teritoriului sovietic de trupele dușmane ce se mai află pe el și se apropie timpul când întreaga frontieră a Uniunii Sovietice va fi complet restabilită. Guvernul sovietic aduce la cunoștință că Armata Roșie, urmărind armatele germano-române, a trecut Prutul și a intrat pe teritoriul românesc. Comandantul

suprem al Armatei Roșii a dat ordin unităților sovietice care înaintează să urmărească pe inamic până ce va fi înfrânt sau capitulează. În același timp, guvernul sovietic declară că el nu urmărește să dobândească nici o parte din teritoriul românesc și nici să schimbe orânduirea socială din România. Înaintarea Armatei Roșii pe teritoriul românesc e cauzată numai de necesități militare și de continuarea rezistenței trupelor inamice”.²⁴

Am redat în întregime acest document, considerăm noi, propagandistic și pragmatic, în egală măsură, pentru a putea pune mai ușor în antiteză textul cu evenimentele propriu-zise. Încă de la început remarcăm că frontiera dintre cele două state este râul Prut și că unul dintre obiectivele militare constă în „restabilirea completă” a graniței fixate în 1940; din păcate, în 1944 rapturile teritoriale asupra României nu au încetat, dovadă fiind un proces-verbal încheiat la 8 iunie 1945 de către prefectul județului Dorohoi, Alexandru Faliboga, din care reiese că la 22 iunie 1944 grănicerii sovietici au depășit linia de frontieră din 1940 cu circa 2 km în zona localității Oroftiana de Sus și au anexat satul Prisaca (circa 338 ha).²⁵ Pe de altă parte, preluarea controlului prin intermediul comandamentelor militare de ocupație a facilitat sovieticilor impunerea propriilor reguli politice și sociale în defavoarea celor românești.

NOTE

1. Dinu C. Giurescu, *România în cel de-al doilea război mondial (1939-1945)*, București, Ed. All, 1999, p.187.
2. Abia în aprilie 1945, într-o discuție cu Tito la Moscova, Stalin a sintetizat concepția sa asupra celui de-al doilea război mondial și asupra teritoriilor ocupate: “În războiul acesta nu este la fel ca în cel trecut, ci cel care ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social. Fiecare își impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa. Altfel nici nu poate fi”; cf. Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, Ed. Europa, f.a., pp. 74-75.
3. Nicolae Baci, *Agonia României. 1944-1948. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1990, p. 95.
4. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, Ed. Academiei de Înalte Studii Militare, 1994, pp. 132-134.
5. Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat (editori), *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. IX (februarie-decembrie 1943), București, Arhivele Naționale ale României, 2006, p. 447.
6. La 12 ianuarie 1944, mareșalul Antonescu, cu toate că frontul era tot mai aproape de Nistru, era încă optimist cu privire la desfășurarea operațiunilor militare și declara că “noi trebuie să punem răul înainte și de aceea am

presupus situația cea mai grea. Totuși nu se poate ca germanii să vină cu luptele pe teritoriul nostru”, iar la 27 ianuarie 1944 spunea că “nu trebuie să vedem lucrurile prea în rău” deoarece “chiar în cazul cel mai rău, avem încă luni de zile înaintea noastră”; *Ibidem*, vol. X (ianuarie-aprilie 1944), București, Arhivele Naționale ale României, 2007, p. 18; pp. 71-72.

7. Acest document cuprindea ordinele de evacuare, harta județului cu punctele de adunare și itinerariile de deplasare indicate de comandamentul militar, tabele cu necesarul de vagoane și cu necesarul/existentul de mijloace auto și hipo, tabele cu medicii însoțitori ai coloanelor, borderouri cu arhiva și actele de gestiune etc.; planul era detaliat până la nivelul fiecărei comune din județ; cf. Sergiu Balanovici, *Operațiunea 1111. Evacuarea din Moldova-1944*, Botoșani, Ed. Axa, 2005, p. 21.

8. *Ibidem*, p. 32.

9. Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *România în război. 1941-1945. Un destin în istorie*, București, Ed. Militară, 1995, p. 115.

10. Alesandru Duțu, *Între Wehrmacht și Armata Roșie. Relații de comandament româno-germane și româno-sovietice (1941-1945)*, București, Ed. Enciclopedică, 2000, p. 150.

11. La ședința Consiliului de Miniștri din 3 martie 1944 mareșalul Antonescu nu credea că frontul se va deplasa la vest de Nistru, ba chiar spera că acesta nu va ajunge nici la Bug deoarece germanii nu își permit să piardă “Țara Românească”; cf. Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat (editori), *op. cit.*, vol. X, p. 205.

12. Au fost evacuate numai bunurile Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale, averea Crucii Roșii, patrimonial istoric al bisericilor și mănăstirilor, familiile funcționarilor, ale ofițerilor și subofițerilor; personalul administrativ rămânea deocamdată la posturi, urmând a se evacua cu ordin special sau cu armata de operații; cf. Sergiu Balanovici, *op. cit.*, p. 59.

13. *Ibidem*, pp. 58-59.

14. *Ibidem*, pp. 59-60.

15. *Ibidem*, p. 62.

16. Colonelul Gheorghe Mosiu a fost împuternicitul guvernului pentru evacuarea provinciilor din nord-estul țării și a condus formațiunea de lucru care s-a ocupat de această operațiune.

17. Serviciul Județean Botoșani al Arhivelor Naționale, fond Prefectura județului Botoșani, dosar nr. 78/1944, f. 73 (în continuare se va cita S.J.A.N. Botoșani...).

18. Idem, dosar nr. 160/1944, f. 80.

19. *Ibidem*, f. 93.

20. Idem, dosar nr. 156/1944, f. 25.

21. Idem, dosar nr. 144/1944, f. 84.

22. Idem, dosar nr. 147/1944, f. 2-6.

23. *Ibidem*, f. 9-10.

25. Alina Tudor-Pavelescu (editor), *Partidul Comunist din România în anii celui de-al doilea război mondial (1939-1944)*, București, Arhivele Naționale ale României, 2003, pp. 331-332.

Mărturisiri din perioada comunistă – portrete, eseuri și schițe (3)

Gheorghe Bâgu



Slătioara

Slătioara este o mănăstire mare și frumoasă, construită între cele două războaie mondiale, pe Valea Moldovei, aproape de izvoarele pâraului cu același nume, afluent pe stânga al pâraului Râșca Mare.

Înainte de a descrie mănăstirea și istoricul ei, consider ca o datorie să amintesc și celelalte locuri de închinăciune și reculegere de pe Valea Moldovei, construite în aceeași perioadă și pe care nu le-am găsit în nici un itinerar turistic, ghid sau altă lucrare.

Am să încep de la izvoarele râului Moldova. Voi zăbovi în câteva cuvinte referitoare la locurile sfinte și necunoscute de pe acest râu ca în cele din urmă să mă opresc la Slătioara (și ea necunoscută).

Râul Moldova izvorăște din locul unde se întâlnesc, sub formă de unghi, Obcina Mestecăniș cu Obcina Feredeșu, din partea sudică a vârfului Aluniș.

Dacă urci pe creasta Aluniș și privești în vale către izvoarele Sucevei, îți apare în față un peisaj sinistru și lugubru, scufundat într-o pâclă cenușie, rece și mohorâtă, ce plutește peste un sat distrus și gol, cu o biserică pustie, cu geamurile sparte și cu turla prăvălită, toate înnegrite de ploi și vânturi, în care și-au găsit adăpost ciorile. În acest sat, denumit Șipotele Sucevei, evacuat după ocuparea Basarabiei și Bucovinei de către U.R.S.S., s-a născut marele nostru compozitor Ciprian Porumbescu, cel care până la vârsta de 29 de ani a compus opereta *Crai Nou, Balada pentru vioară și pian* și încă vreo 200 de lucrări. Privind satul, totul este deprimant, dezolant, jalnic și sumbru. Te refugiezi în amintiri: Eminescu, Serbarea de la Putna, Vioara lui Ciprian. Privind la biserica vrând-nevrând auzi și versurile:

„Biserica-n ruină
Stă cuvioasă, tristă, pustie și bătrână
Și prin ferestre sparte
Prin uși țiuite vântul
Și pare că vrăjește și că-i auzi
cuvântul...”

Râul Moldova, mai întâi sub forma unui pârâiaș, începe să-și adune apele curgând spre Sud prin comunele Sulița, și Breaza până la Fundul Moldovei, una din cele mai frumoase așezări rurale românești, apoi se îndreaptă spre nord-est, până la Câmpulung Bucovina.

Între pârâul Botoșel și pârâul Delnița, afluenți pe dreapta ai Moldovei, se găsește Obcina Deluț, unde, după război, s-a construit o capelă în cimitirul dispărut astăzi, în care au fost înhumați toți cei căzuți (400 de foști combatanți) în luptele din vara anului 1944: ruși, germani și români. În fiecare an de Sfântul Ilie, vin

preoți și fac slujbe de pomenire. Toți locuitorii de pe aceste meleaguri, îmbrăcați de sărbătoare, se adună aici, aprind lumânări, depun flori și se roagă pentru cei ce odihnesc departe de locurile lor natale.

De la poalele Obcinei Deluț, în amonte, pe pârâul Orata, afluent pe stânga al râului Moldova, într-o poiană umbrită de brazi înalți, înainte de cel de-al doilea război mondial s-a ridicat o mănăstire, cu chilii pentru călugări și cu grajduri pentru animale. Mănăstirea a fost ridicată și dotată cu cele necesare de către un bun creștin al acestor locuri, pe nume Pomohaci.

După ce a venit regimul comunist, mănăstirea s-a închis, călugării au fost alungați și toate dependințele au fost distruse. Totuși locuitorii din împrejurimi se adună aici de Sfânta Maria, la 15 august, când vin și preoți și fac rugăciuni de înălțare și curățire sufletească și slujbe de pomenire pentru cei plecați dintre noi.

Într-un an, cam prin 1968, când au năvălit rușii în Cehoslovacia, în mod discret, de Sfânta Maria, m-am strecurat și eu către Mănăstirea Orata. Am rămas impresionat până la lacrimi când am văzut că pe toți versanții munților din jur – Obcina Ursului, Bătea Rea, Valea Stănei, Botoșel, Cârligătura, Delnița, Colacul, etc. – coborau țărani îmbrăcați curat, în costume naționale cu soțiile și copilașii lor, în mâini purtând buchete și coroane de flori. În mănăstire totul era împodobit cu covoare și broderii, cu icoane pictate în culori tari și îmbrăcate în ghirlande de crizanteme și gherghine, toate creând un interior de feerie, de înălțare sufletească și mântuire. Parcă erai într-o altă lume, o lume a păcii, a pioșeniei, a bunului simț și a împăcării, o lume cu credința în Dumnezeu.

Așa cum am mai arătat, apa Moldovei spre îndreaptă spre Nord, trece pe la poalele Rarăului, și prin orașul Câmpulung Bucovina, un oraș de munte, curat și frumos, cu două parcuri: Mihai

Eminescu și Ion Creangă, situate în lunca râului și despărțite între ele de podul Deia.

În anul 1938 legionarii au clădit în Rarău o cabană turistică amplasată sub Pietrele Doamnei. Pe versantul dinspre Valea Bistriței, într-o pădure deasă de molid, aproape de drumul către Chiril și Toance s-a construit un schit pentru rugăciuni în care au trăit cu frica Celui de Sus mai mulți călugări până în perioada comunistă, când s-a dat foc schitului, iar călugării au fost arestați și condamnați, unii la moarte, alții la ani grei de pușcărie. Cabana a fost demolată și în locul ei s-a clădit una nouă, mai modernă.

În continuare, râul Moldova se îndreaptă către est trecând prin Gura Humorului pe aproape de mănăstirile Voroneț și Humor, trece la 5 km de orașul Fălticeni, orașul care a dat țării mai mulți cărturari și artiști, dintre care amintim: Nicolae Ganea, Eugen Lovinescu, Mihail Sadoveanu, Ion Creangă, Erimescu Grigoraș, Hudiță, Vasiliu Birlic, Nicolae Labiș ... (numărul lor depășește 60 de oameni de înaltă cultură). Mai departe, râul curge pe lângă comuna Baia, „un sat mic cu ruine mari”, cum spune Nicolae Iorga, fosta capitală a Moldovei, apoi pe lângă Bogdănești (satul care i-a dat pe Lupescu și Hudița) și ne-am apropiat de mănăstirea Râșca și de mănăstirea Slătioara. La Râșca ne oprim spre a ne aminti că aici a fost surghiunit, de către Mihail Sturza, unul dintre cei mai mari oameni pe care i-a dat

Țara Românească – Mihail Kogălniceanu. De numele lui sunt legate Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, împrăștierea țaranilor, constituirea Statului Național Român, secularizarea averilor mănăstirești, dezrobirea Țiganilor, Independența României, Academia Mihăileană, Teatrul Național din Iași și multe altele.

Și iată-ne ajunși la mănăstirea Slătioara, într-o mare și impresionantă poiană dintr-o pădure de fagi bătrână în amestec cu molizi și mesteceni, la umbra cărora mulți călugări ce respectă calendarul iulian, îndrumați și ajutați de bătrânul stareț Glicherie, au ridicat o biserică pentru a aduce rugăciuni și slavă lui Dumnezeu. Imediat după instaurarea comunismului în România, călugării au fost alungați și biserica distrusă, iar bătrânul stareț a luat drumul pribegiei, drumul munților și s-a ascuns într-o vizuină de sub vârful Deleleu, aproape de izvoarele pârâului Ghizunoaia, afluent al Râșcutei. Aici și-a aranjat bătrânul un bârlog unde a stat ascuns 7 ani, când bunii creștini dimprejur, cunoscând suferințele starețului, se strecurau noaptea către adăpostul lui și-i aduceau de-ale mâncării, aveau grijă de el și l-au ajutat cu tot ce era necesar traiului.

Istoria Liceului "Mihai Eminescu" Botoșani (8)

Mihai Matei

Pentru funcționarea normală a școlilor în anul 1917-1918, Ministrul Instrucțiunii Publice I. G. Duca trimite tuturor unităților din învățământ, în ziua de 13 septembrie, ordinul cu numărul 25502, prin care se cerea luarea tuturor măsurilor ca 1 octombrie anul școlar să se deschidă în bune condițiuni, făcând în același timp un apel patetic, adresat

tuturor cadrelor didactice, să manifeste patriotism și însuflețire pentru a depăși greutățile prin care trece țara și învățământul.¹¹²

Cu toate că localul Externatului a fost eliberat de spitalul numărul 284 la sfârșitul lui iulie 1917, a fost imediat rechiziționat, cu începere din 2 august, pentru popota, cancelaria și dormitorul

ofițerilor de la Cartierul General al armatei a IX-a ruse și, prin urmare, școala nu a putut funcționa aici.¹¹³

În această situație, Orternsia Buzoianu, directoarea Școlii secundare, oferă, în continuare, spațiu școlar în casele sale, cerând însă ca ministerul să suporte cheltuielile necesare pentru repararea și transformarea imobilului în care urmau să intre clasele de elevi. Ministerul, cu ord. 38164, aprobă această propunere. În ziua de 10 octombrie 1917, la Biserica Uspenia, s-a oficiat un parastas, pentru pomenirea eroinei Ecaterina Teodoriu. Au participat întregul corp didactic și elevele Externatului secundar și au ascultat expunerea plină de patos patriotic a profesorului Gh. Chelaru, refugiat din București, comandantul coortei cercetașilor locali. A fost un moment înălțător!

Pe 11 octombrie 1917, au început examenele de corigență și cele ale elevilor particulare, iar la 16 octombrie, s-au deschis și cursurile noului an de învățământ. Școala a funcționat și cu o secție normală mixtă (clasele I, a V-a și a VI-a), având încadrați profesori refugiați.

Deoarece Armata a IX-a rusă s-a demobilizat, direcția școlii, cu adresa nr. 112, din 23 martie 1918, cere Comandamentului Diviziei a VIII-a să dispună eliberarea localului Externatului. Acest lucru se petrece de-abia în iunie, plătindu-se în această perioadă școlii 1000 de lei lunar.¹¹⁴ În acest timp, Armata rusă, dezorganizată, se retrage, în mare dezordine și anarhie, producând mari necazuri populației și instituțiilor din Moldova și Basarabia.¹¹⁵

În această perioadă, școala, cu cele trei secții, a funcționat pe baza unui orar redus, datorită spațiului insuficient, cursurile încheindu-se, pentru toate obiectele, la 1 iunie 1918. În cadrul mai multor manifestări cu caracter național, patriotic, pe ziua de 9 iunie s-au comemorat cei căzuți pentru patrie, pe câmpul de luptă; profesoarele și elevele

și-au arătat recunoștința față de eroii neamului, depunând jerbe de flori, pe mormintele lor, în Cimitirul Pacea.

În anul școlar 1917-1918, au fost înscrise 245 eleve, repartizate pe clase astfel: clasa I – 65, clasa a II-a – 55, a III-a – 62, a IV-a – 46, în clasa a V-a comercială – 10 și a VI-a, tot comercială – 7. Anul școlar, după susținerea examenelor claselor particulare, din luna iunie, s-a încheiat cu o reușită serbare.

În anul 1917, Externatul Secundar de fete împlinea 30 de ani de existență demnă. Din motive lesne de înțeles (nu se încheiase războiul), nu s-a organizat nici un fel de jubileu, dar pentru toți, școala a câștigat un bine-meritat loc și prestigiu în rândul instituțiilor similare din țară, prin seriile de absolvenți temeinic pregătite date vieții, prin faptele de cultură realizate. Un corp profesoral serios a acționat tot timpul: multe cadre didactice, venite din marele orașe ale țării, au adus cu ele spiritul modern, protocolar, ținuta științifică, culturală, specifică acestei categorii de intelectuali implicați în activitatea spirituală complexă a orașului Botoșani.

Pentru rezolvarea numeroaselor situații grele moștenite de pe urma războiului, Ministrul Instrucțiunii Publice, Simion Mehedinți, sugerează, conducerilor de școli și prefecților, ideea înființării unor eforii sau Comitete Școlare, cu ajutorul cărora să se poată repara localurile și mobilierul. În aceste organisme urmau să fie integrați părinți ai elevilor, foști elevi, personalități cu stare, din comune și orașe, din capitale de județe.¹¹⁶ Comitetul școlar constituit la nivelul județului Botoșani, în ziua de 6 mai 1918, avea următoarea componență: 1. Panaite Vizante, prefect; 2. V. D. Vasiliu, farmacist (fost deputat și senator); 3. V. Isăcescu, fost prefect; 4. Preot Alexandru Simionescu, Protoeria Botoșani; 5. I. Theodoru, inspector pentru învățământul rural; 6. I. Drăgan, revizor școlar al județului; 7. Ramiro Savinescu, avocat. Era un prim pas spre

descentralizare, în administrația publică.¹¹⁷

Comitete școlare s-au constituit, în perioada ce a urmat, în fiecare comună, precum și în satele mai mari. Sursele de venituri se constituiau din organizarea de tombale, baze, loterii, baluri, serbări, donații, expoziții cu vânzare etc., pe baza unor evidențe foarte stricte și riguros controlate. Comitetele școlare au fost îndată legiferați, printr-un decret-lege, publicat mai apoi în Monitorul Oficial nr.78, din 24 iulie 1919.¹¹⁸

Localul școlii de pe bulevard Eminescu nr. 56 , unde urma să revină unitatea în noul an școlar, arăta la luarea în primire îngrozitor: geamuri sparte, uși și ferestre stricate, prin acoperiș pătrundeau ploaia și vântul, podelele erau și ele deteriorate. Era nevoie de reparații capitale pentru întreaga clădire, pentru instalațiile distruse și mobilierul impropriu desfășurării activității școlare. Din chiria încasată de la Comisia de lichidare a Armatei a IX-a ruse, s-au făcut în timpul vacanței, reparațiile absolut necesare, dar rămăneau foarte multe încă de rezolvat.

În locul energice și priceputei Ortensia Buzoianu, care și-a cerut retragerea la pensie, începând cu 1 octombrie 1918, a fost delegată, prin votul unanim al cadrelor didactice și apoi numită de minister, Natalia Pașa, ca director, ocupând totodată și catedra celei pensionate. Ea a continuat tradiția de muncă a școlii rezolvând acum, în primul rând, problema punerii la punct, în detaliu, a localului unității și a anexelor acestuia.

Noua directoare, împreună cu colectivul de cadre, organizează diferite manifestări culturale, la teatru sau în școală, unele chiar cu rezonanță în Moldova și în țară. Acest lucru este repede remarcat de Ministerul Instrucțiunii Publice care, cu 1 septembrie 1918, transformă Externatul secundar din Botoșani în Școală secundară de fete gradul II.¹¹⁹

Tot acum, în Botoșani, s-a înființat o Școală particulară de fete, curs liceal primar și o „grădina de copii”, intitulată Institutul modern. Era opera d-nei Cristina Goraș, licențiată în litere și cu un an de pregătire pedagogică în Franța. Din anul 1928, unitatea a intrat în toate drepturile școlilor secundare de stat. Majoritatea elevelor acestei școli erau provenite din mediul rural, ceea ce era un fapt bun pentru sprijinirea pregătirii fiicelor de țărani și ale altor categorii sociale din satele și comunele județului.¹²⁰

Sfârșitul anului 1918 a adus momente de mari satisfacții și bucurii pentru poporul român. Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu patria mamă s-a sărbătorit și la Botoșani. S-au organizat adunări înflăcărâte, mitinguri, acestea constituind momente de înălțare sufletească și adâncă simțire patriotică, ce au rămas puternic imprimate în amintirea locuitorilor orașului.¹²¹ Unirea Transilvaniei a stârnit un entuziasm general la Botoșani: ”Duminică 18 curent-scria ziarul «**Botoșani**» s-a oficiat la Catedrala locală un Te-Deum, pentru frații noștri din Transilvania, care, în aceeași zi, erau strânși în Congres la Alba-Iulia, pentru a proclama Unirea cu Patria mamă”.¹²²

„Noua Românie” a însemnat reunificarea provinciilor istorice și în același timp reformarea întregii societăți, lărgirea cadrului democratic, în raport cu perioada anterioară. Marea Unire a deschis noi perspective și pentru viața spirituală: înlăturarea barierelor politico-naționale a permis accesul larg la valorile culturii românești, noul cadru cultural a beneficiat de contribuția neîngrădită a energiilor tuturor provinciilor. Cadrul democratic în care s-a desfășurat Marea Unire, declanșarea unei stări de entuziasm ce a cuprins toate categoriile sociale, elaborarea în scurt timp a unei legislații unitare au creat premisele unei dezvoltări accelerate la nivelul întregii societăți, iar Constituția din 1923 a

devenit garantul noii vieți democratice în România.

Învățământul de toate gradele a cunoscut o dezvoltare fără precedent, pe întreg cuprinsul țării, constituind o componentă esențială a întregii vieți spirituale și a continuării procesului de modernizare a societății românești. În ciuda unor greutăți materiale, un număr tot mai mare de copii pot acum urma diferite forme de învățământ; s-a construit treptat un număr important de localuri, au fost înființate școli pregătitoare și școli normale de învățătoare și învățători.¹²³

Într-o scrisoare a ministrului instrucțiunii, Simion Mehedinți, adresată prefectului județului Botoșani, Panait Vizanti, din mai 1918, se cerea sprijin pentru înființarea unor școli pregătitoare de preoți și învățători.

El cerea „să se desemneze un sat pentru ca aceștia să se pregătească chiar în mijlocul vieții de la țară, potrivit cu nevoile și felul traiului locuitorilor din acel ținut”. A fost, pentru școala pregătitoare, desemnat satul Tudora, unde s-a amenajat un fost conac pentru activitatea de învățământ; de această problema s-a ocupat Tiberiu Crudu.¹²⁴

În perioada interbelică, numărul școlilor secundare, teoretice și tehnice a crescut semnificativ, de la 186, în anul 1918-1919, la 825, în anul de învățământ 1937-1938, și aceasta datorită măsurilor favorabile luate pentru satisfacerea nevoilor dezvoltării societății, în noile condiții istorice ale României.¹²⁵

În scopul perfecționării pregătirii profesionale, au loc tot mai multe conferințe școlare, ce dezbat probleme privind structura anului școlar, notarea elevilor, conținutul și forma manifestărilor cultural-artistice și sportive organizate cu elevii și pentru aceștia.¹²⁶

Anul școlar 1918-1919 începe la 10 septembrie, cadrele didactice refugiate au primit dispoziție să se întoarcă la locurile de muncă, cu primul tren (toate, din

Botoșani, au plecat, din gara Iași, în ziua de 20 septembrie, ora 13:00).¹²⁷

Încadrarea Școlii secundare gradul II suferă unele modificări. Se remarcă reintroducerea ca obiect de studiu a limbii germane și încadrarea d-nei Maria Mascany, venită prin transfer de la Școala secundară de fete Tulcea. Ea va îndeplini și funcția de director, în anii 1919-1920. În această vreme, se înființează și acel organism nou, numit Comitet școlar, ce va juca un rol hotărâtor în evoluția bazei materiale și didactice a școlii.

Au fost înscrise 252 eleve, repartizate, pe clase, după cum urmează: clasa I – 63, a II-a – 69, clasa a III-a – 48, a IV-a – 52; în clasa a V-a comercială – 14, și în clasa a VI-a, același profil – 6 eleve. Din cauza epidemiilor ce bântuiau Moldova, școala a fost închisă de la 14 la 21 octombrie 1919. Cursurile s-au încheiat în acest an pe data de 15 iunie 1919. Tot în această lună, s-au desfășurat examenele particulare, pentru Școala secundară de fete gradul II, cu 8 clase. Comisia de examinare a fost alcătuită, potrivit instrucțiunilor, din profesori și profesoare de la toate școlile din localitate.

Deoarece s-au înscris 230 candidate, s-au format două comisii, ambele sub președinția Nataliei Pașa, directoarea unității. Având în vedere cerința mare de clase, printr-un raport înaintat ministerului, se solicită înființarea clasei a V-a pentru noul an, lucru aprobat, dar, până la bugetarea ei, să fie folosite fondurile Comitetului școlar. Înființarea clasei a V-a însemna funcționarea, de acum, a Școlii cu un nou statut – cel de Școală secundară de fete gradul II.

Anul școlar și vacanța se consumă cu transferul, la cerere, al Nataliei Pașa la Bârlad, nu înainte de a pregăti, cu toată grija, devizele pentru repararea cât mai completă a localului, pentru care solicită ministerului suma de 7742 lei, suma ce nu s-a acordat.

Anul școlar 1919-1920 va începe, din acest motiv, abia la 6 octombrie. De la 1 septembrie, profesoara Maria Mascany este numită directoare și tot acum se desființează secția comercială,

unele cadre didactice fiind trecute la școala cu același profil, dar de băieți, din localitate. Ministerul Instrucțiunii înaintază, Școlii secundare de fete gr. II, următoarea repartitie de ore:

1. Preot T. Chiricuță -	religie, 5 ore, completare la Liceul „Laurian”
2. Ana Ghermănescu -	l. română, 17 ore, educația
3. Eugenia Nicolau -	l. franceză, 11 ore
4. Virginia Nedelcovici -	l. franceză, 10 ore
5. Aurelia Filipescu -	l. germană, 11 ore
6. Maria Mascany -	l. germană, 9 ore, directoare
7. Aglaie Theodor -	istoria, 10 ore
8. Cecilia Alinescu -	geografia, 10 ore
9. Eliza Gheorghiu -	matematica, 10 ore
10. Elena Răutu -	științe, 12 ore
11. Magdalena Placa -	detașată la Școala comercială de băieți
12. Elena P. Voitesti -	aritmetica, stenografie, merceologie, 16 ore
13. Elvira Chiroiu -	gospodaria, 10 ore
14. Elena Manu -	muzica, 12 ore
15. A. Vasiliu -	caligrafie + desen, 8 ore
16. Hort. Mierlescu -	caligrafie + desen, 8 ore
17. Felicia Roibănescu -	gimnastica, 17 ore
18. Netty Adam -	lucru, 15 ore
19. Andreea Groholschy -	ajutoare de maistră de lucru

Înființarea primului Comitet școlar, pe baza Decretului-lege nr.3138, din iulie 1919, avea ca scop strângerea fondurilor necesare reparării școlilor pentru a se putea deschide anul de învățământ, la timp și în bune condițiuni.¹²⁸

Adunarea generală a reprezentanților părinților și a tuturor cadrelor didactice, convocată pentru ziua de 14 noiembrie 1919, alege primul Comitet școlar, în următoarea componență:¹²⁹

1. Maria Mascany -	director, președinte
2. Eliza Gheorghiu -	profesoară, casieră
3. Netty Adam -	profesoară, secretară
4. Ana Ghermănescu -	profesoară, cenzoră
5. Gheorghe Antonescu -	Administrația financiară, membru
6. I. Theodor -	inginer al județului, membru
7. S. Labin -	bancher, membru
8. I. Droc -	institutor-pensionar, membru
9. Ismail Popovici -	preceptor și cenzor, membru

Cu ajutorul acestui comitet, s-a putut, mai întâi, întreține clasa a VI-a clasico-modernă, apoi s-au executat și decontat reparațiile capitale efectuate.

În toată țara, au loc serbări patriotice (la Mărășești, la Călugăreni etc.) cu scopul de a sădi în sufletul locuitorilor, din fiecare localitate, un

sentiment de patriotică mândrie, făcând cunoscută mai bine istoria patriei, eroismul luptei pentru realizarea României Mari.

Și în Școala secundară de fete gr. II, au avut loc mai multe manifestări culturale-artistice, cu conținut patriotic, mult gustate de publicul botoșănean

select, participant; s-au evocat Marea Unire, patronul scolii – Carmen Sylva, 10 Mai etc., încasându-se importante fonduri de către Comitetul școlar. Din nou, s-au remarcat la aceste manifestări profesoarele Elena Manu, Maria Mascany, Netty Adam și mai tânăra Victoria Răutu.

Deosebită a fost serbarea de sfârșit de an școlar, desfășurată în sala Teatrului „Mihai Eminescu”, în ziua de 28 iunie 1920. Mai întâi, s-a prezentat piesa de teatru „Vânzătoarea de chibrituri”, tradusă din franțuzeste de profesoara Cecilia Alinescu, și două dansuri gimnastice (cum se spunea atunci) – „Dansul florilor” și „Dansul mateloților” - pregătite de profesoara Răutu, după care, în încheierea serbării, s-au împărțit premiile elevelor meritoase.

S-a organizat, cu aceasta ocazie, o tombolă și o loterie, o expoziție cu vânzare, cuprinzând lucruri de mână, executate de eleve, sub conducerea maiestrei de lucru Netty Adam. Beneficiul net încasat, al serbării, a fost de 7554 lei, sumă pusă în contul Comitetului școlar.

Profesoara-directoare Maria Mascany s-a îmbolnăvit acum grav, și parcă nu era destul, pierde și soțul; simțindu-se slăbită și fiind deprimată sufletește, având mare nevoie de tratament și liniște, și-a dat demisia. Conferința plenară a cadrelor didactice, din ziua de 16 iunie 1920, recomandă Ministerului Instrucțiunii, pentru a gira funcția de director, pe colega Netty Adam ca „fiind foarte energică și dornică de muncă și, în același timp, iubită de toate cadrele didactice ale școlii”.¹³⁰

NOTE

¹¹² *Idem*, fila 2 și 11; vezi și „*Lamura*”, director Alexandru Vlahuță, An I, octombrie 1919, nr. 1, pag. 82

¹¹³ Ion Agrigoroaiei și Gh. Iacob, *op.cit.*, pag.31

¹¹⁴ Ștefan Ciubotaru, *Pagini din Istoria învățământului botoșănean*, *op.cit.*, pag.103

¹¹⁵ *Botoșanii în 1932, schiță monografică*, Liga culturală, secția Botoșani pag.165

¹¹⁶ Maria Irimia, *Marea Unire din 1918 și rolul activ al botoșănenilor*, în „*Hierasus*”, 1978, Botoșani, pag. 25

¹¹⁷ *Monografia județului Botoșani*, Colectiv de autori, Editura Sport Turism, București, 1980, pag. 58

¹¹⁸ Acum se înființează și Școala Normală de la Șendriceni, vestită peste timp, prin nivelul complex de pregătire a viitorilor învățători, conform „Școala normală de la Șendriceni”, Editura Litera, București, 1978

¹¹⁹ Arhivele Naționale Direcția Județeană Botoșani, *Fond Prefectura județului*, Dosar 87/1918, fila 1; vezi și Tiberiu Crudu, *Ce au fost și ce pot fi școlile pregătitoare*, conform M. Bordeianu și Matcovski, *op.cit.* pag.330

¹²⁰ I. Agrigoroaiei și Gh. Iacob, *Istoria liceului internat*, *op.cit.*, pag. 81

¹²¹ „*Lamura*”, director Alexandru Vlahuță anul I, octombrie 1910, nr.1, pag. 21, 28, 52; vezi și numerele 5, din Februarie 1922, 10-11, din iulie-august 1922, și 9 din, septembrie 1925

¹²² Gabriela Leonardescu, *op.cit.*, pag.61

¹²³ *Monitorul Oficial*, nr. 78, din 24 iulie 1919, pag. 4131 - 4140

¹²⁴ Arhivele Naționale Direcția Județeană Botoșani, *Fond Prefectura Botoșani*, Dosar 87 / 1918 fila 2

¹²⁵ „*Viața*”, An.V, nr. 192, articolul “Netty Adam”, de prof. Mihai Matei

¹²⁶ Gabriela Leonardescu, *op.cit.*, pag 69

¹²⁷ *Revista generală a învățământului*, fondator Spiru Haret, an XVI, nr. 8, pag. 513, art. “Cincizeci de ani de la înființarea Societății „*Tinerimea română*”. Înființată din 1878, avea ca scop cultivarea iubirii de țară și neam, propășirea culturii românești

¹²⁸ Gabriela Leonardescu, *op. cit.*, pag. 62.

¹²⁹ După război, instituția cercetășiei s-a organizat, atât la noi, cât și în Europa. Astfel, s-au desființat cohortele și s-a emis un nou regulament de funcționare a mișcării, conform „*Lamura*”, *op. cit.* din octombrie 1919, pag. 84

¹³⁰ Ștefan Ciubotaru, Ionel Bejenaru, *Botoșanii de altădată*, Editura Axa, 1999, Botoșani, pag. 114

Medalia 5 ANI DE ACTIVITATE A CABINETULUI DE NUMISMATICĂ ȘI FILATELIE AL BIBLIOTECII JUDEȚENE – MIHAI EMINESCU – BOTOȘANI

Mihai C.V. Cornaci

Multiple determinări au generat o firească dorință din partea colectivului Bibliotecii Județene „Mihai Eminescu” din Botoșani de a folosi prezentul pentru siguranța unei amintiri în viitor.

Împlinirea celor 129 ani de rodnică activitate a instituției citate, cu însemnate contribuții în evoluția actului cultural botoșănean, coincide cu împlinirea celor 5 ani de activitate a celei mai tinere secții – „Cabinetul de numismatică și filatelie”

Această aniversare a constituit un bun prilej pentru editarea primei medalii în numele prestigioasei instituții publice de informare și documentare ce poartă numele iubitului poet, Mihai Eminescu.

Tirajul a fost realizat la Moscova cu ajutorul d-lui dr. Constantin Ciobanu – președintele ASOCIAȚIEI FILATELIȘTILOR, MAXIMAFILIȘTILOR ȘI CARTOFILIȘTILOR din Republica Moldova.

Cele două fețe ale medaliei, purtătoare de informații se constituie ca un mijloc de comunicare și pot fi prezentate astfel:

Câmpul central al aversului este ocupat de imaginea instituției, devenită sediul central al Bibliotecii Județene „Mihai Eminescu” Botoșani din aprilie 2005.

Clădirea construită în anul 1928, fostul sediu al B. N. R. Botoșani (agenție, filială, sucursală) a funcționat cu această destinație până la 31 august – 2000.¹ Arhitectura deosebită ne conduce la restituirea unei personalități eminente a genului, Radu Dudescu (1894-1983).

În partea inferioară, cartea deosebită face trimitere la specificul instituției. Între carte și terasă este redată

perioada de timp menționată: 2006 – 1 XII – 2011

Circular, la exergă sunt redată textele: BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „MIHAI EMINESCU” /BOTOȘANI/ 5 ANI DE ACTIVITATE / CABINETUL DE NUMISMATICĂ ȘI FILATELIE.

Câmpul reversului este ocupat de primul portret al poetului la vârsta de 19 ani, după fotografia din anul 1869, în semi-profil spre stânga încadrat de anii 1850-1889.

La exergă, în partea superioară este dispus semi-circular textul MIHAI EMINESCU iar în partea inferioară – FIU AL BOTOȘANILOR.

În dreapta bustului este redată actuala stemă a municipiului Botoșani – propusă de specialiști și de primar spre dezbateră în ședința publică (fig. 1) indicat cel care în numele editorului s-a preocupat din 15-07-2009 și aprobată prin hotărârea Consiliului local nr. 259 din 29 iulie 2009.

Tot în partea dreaptă cu litere de dimensiuni mici este indicat cel care în numele editorului s-a preocupat de finalizarea acestui proiect.

Ambele fețe sunt realizate în tehnica redării într-un singur plan având ca suport câmpul ușor matisat iar reprezentările și textul în suprafețe lucioase ce contrastează cu suprafețele adiacente.

Medalia cu diametrul de 50 mm de Camelia Viziteu, Costel Dorin Grigoruță și Mihai Cornaci a fost realizată în tiraj de 20 exemplare va fi oferită unor colaboratori apropiați precum și pentru protocolul instituției editoare.

Protejată într-o casetă specială medalia va fi însoțită de un certificat de autenticitate semnat de conducerea Bibliotecii Județene.

Cu această editare Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu” Botoșani iese din „implicarea minoră”² a instituțiilor

majore ce nu au inițiat nici măcar o singură medalie pe tema patronului lor cultural.

NOTE

1. Cu arhitectură asemănătoare au fost construite sediile B. N. R. din Focșani și Tulcea.
2. Constantin Mălinaș, *Eminescu în arta medaliei 1871 – 1989 – Studiu, catalog și album*, Editura Gee – Botoșani pag. 10.



PATRIMONIUL IMOBIL

Tehnica picturii murale din secolele al XV-lea și al XVI-lea. Voroneț, Popăuți, Probota și Moldovița (2)

dr. Carmen Solomonea

Părțile din edificiu care sunt construite cu piatră de talie fățuită se situează astfel:

- la exteriorul bisericilor:

- pisanile, contraforții mari și cei mici situați la turlă (Moldovița, Probota) și în axul altarului (Moldovița, Probota);
- ancadramentele de la ferestre și portalurile de intrare; bancheta la bisericile de secol XVI (Probota, Moldovița) și Voroneț;
- profilul de la partea superioară a soclului; îmbinările dintre fațadele sudică și respectiv nordică cu cea vestică (muchiile pereților la pronaos și respectiv pridvor) la Popăuți și Moldovița;
- muchiile stâlpilor și baza lor, de la cele trei intrări în pridvor la Moldovița; aproape întreg pridvorul la biserica Probota.

- la interiorul bisericilor:

- ancadramentele la portalurile interioare și lintelul;

- consolele arcelor și console cu muluri care încheie la bază intradosurile lunetelor (Voroneț, Popăuți, Moldovița și Probota);
- pilaștrii adosați și capitellurile lor în pronaos (Moldovița și Probota);
- arcele angajate și arcul median din pronaos (Probota);
- banca din absida altarului (Voroneț și Probota).



Foto 11. Biserica Sfântul Nicolae Popăuți, încăperea pronaosului, baza arcelor cu consolele din piatră fățuită, mărginite de benzi având tonalitatea ocru-roșu; consolele sunt decorate cu elemente florale pictate în nuanțe de verde de pământ.

Părțile din edificiu care sunt construite cu cărămidă se situează astfel:

- tamburul turlei și cupola; bazele stelate; baza turlei cu pandantivii mici și mari, lunetele cu intradosurile lor;
- ocnițele exterioare și interioare, firidele oarbe exterioare, arcade oarbe pe abside (sudică, nordică și estică);
- intradosurile ferestrelor și glafurile ⁴, intradosurile arcelor la anexe altarului (proscomidia și diaconiconul);
- arcele, bolțile, semicalotele; muchiile interioare ale absidelor (sudică și nordică) și pilaștrii de lângă absida estică, muchiile interioare ale proscomidiei și diaconiconului;
- nișele din pronaos, camera mormintelor, naos și altar.



Foto 13. Biserica Sf. Nicolae Popăuți, naos, pandantivul mare nord-vestic unde s-a pierdut în totalitate pictura și parțial stratul *primei decorații*, ceea ce face posibilă observarea zidăriei de cărămidă, unde în afară de cărămizile de colț există și cărămizi așezate în poziție verticală.



Foto 12. Biserica Sf. Nicolae Popăuți, interiorul turlei, glaful ferestrei vestice, *prima decorație* cu imitația unei structuri de zidărie pe sub care se observă cele două cărămizi centrale așezate vertical.

Mortarul de legătură dintre cărămizi și dintre blocurile de piatră fățuită are un finisaj aparte față de mortarul aflat în rosturile dintre pietrele brute, adică atent polisat la suprafață (puțin sub nivelul cărămizilor sau pietrelor), fără să depășească marginea acestora. S-a observat că acest mod de tratare diferențiată a suprafețelor zidăriei are legătură directă cu următoarea etapă a edificiului și anume prezentarea suprafețelor arhitecturale după finalizarea construcției într-o formă estetică provizorie, ce urma să acopere interiorul și exteriorul până la primirea decorației cu pictura murală.



Foto 14. Biserica Sf. Nicolae Popăuți, pronaos, baza calotei cu pandantivul nord-vestic și o porțiune din arcul nordic unde s-a pierdut stratul de pictură și parțial stratul *primei decorații*, ceea ce face posibilă observarea zidăriei de cărămidă atent realizată și modul de finisare a rosturilor cu mortar de var ce indică acuratețe și înaltă calitate tehnică.

Privind în ansamblu bisericile din perioada încadrată între sfârșitul secolului al XV și mijlocul secolului al XVI-lea este evident faptul că nici o porțiune din suprafețele murale nu a rămas la voia întâmplării, deși timpul a exercitat destulă presiune asupra constructorilor și pictorilor, fiecare etapă era bine precizată teoretic pentru a putea fi urmărită practic, dovadă fiind coerența sugerată de programul decorativ al *primei decorații* (asemenea unei *decorații de început*) a bisericii. Dimensiunea rosturilor dintre cărămizi este riguros și constant păstrată între minim 1,5 cm și 2 cm pe toate porțiunile bisericii.

Foto 15. Biserica Sf. Nicolae Popăuți, pronaos, peretele vestic, vedere parțială a Sinodului Ecumenic reprezentând pe împărăteasa Irina și împăratul Constantin; Porțiune perimetrală ferestrei vestice a pronaosului unde s-a pierdut stratul de pictură și este vizibil parțial stratul *primei decorații*.



Deasupra părții superioare a intradosului și pe lateralele ferestrei vestice din pronaosul bisericii de la Popăuți se păstrează o amplă porțiune cu stratul *primei decorații*⁵ ce mărginește perimetral această arie (vezi foto 15). Pictorii medievali au sugerat din culoare roșu-brun și alb de var aspectul unor cărămizi așezate pe forma semicirculară a părții superioare a intradosului ferestrei, această reprezentare având scopul de a marca forma ferestrei ca element de arhitectură, înainte de momentul aplicării stratului de frescă cu pictura.

Tipuri de preparații – stratul *primei decorații*, straturile tip *arriccio* și *intonaco* ***Prima decorație*⁶ - concept decorativ**

Studiul elementelor tehnice specifice decorației murale trebuie inițiat cu imaginea bisericii așa cum se prezenta imediat după finalizarea construcției, imagine concretizată de *prima decorație* a lăcașului, atât la interiorul cât și la exteriorul său. Peste suportul de zidărie specific, constituit din piatră (blocuri fățuite și brute) asociată pe câteva zone cu cea de cărămidă, toate cele patru biserici au primit un strat de preparație⁷ peste care s-a realizat o primă formă de prezentare estetică a volumelor arhitecturale și pe care o vom numi „**prima decorație**” a bisericii. Trebuie precizat că spre deosebire de următoarea fază estetică pe care o constituie pictura murală, această primă fază de decorație nu are vreo semnificație, ci doar rolul de a pune în valoare formele arhitecturii, cu un impact vizual mai accentuat decât materialele zidăriei.

Stratul de preparație al *primei decorații* este aplicat cu o grosime mică, circa 2mm și maxim 4mm, urmărind denivelările suprafeței murale și are un aspect ușor grosier. Suprafețele prezintă o textură semipolisată, aspect care avea importanță pentru crearea unei bune aderențe a următorului strat de decorație ce urma să fie aplicat mai târziu, la momentul realizării picturii murale.

NOTE

4. La biserica Popăuți există porțiuni de zidărie în naosul bisericii unde cărămizile sunt așezate nu numai pe orizontală ci și pe verticală, acestea sunt localizate pe glafurile ferestrelor tamburului turlei, pandantivii mari de la baza turlei și pe glafurile ferestrelor din axul absidelor naosului.
5. Stratul primei decorații a fost descoperit în timpul intervențiilor actuale de restaurare a picturii murale, acesta nefiind vizibil anterior, întrucât era acoperit de mortare provenind din timpul acțiunii de *reânnoire* a picturii desfășurată între 1926-1927 și a reparațiilor diverse ca aspect și structură care s-au acumulat în timp peste suprafețele originale.
6. Reprezentarea exterioară a bisericii Moldovița și reprezentarea interioară a bisericii Popăuți în această formă inițială de decorație este posibilă prin realizarea unor relevee grafice care pot reconstitui această etapă estetică, dat fiind existența indiciilor *primei decorații* pe diverse zone ale monumentelor, vizibile pe lacunele picturii murale.
7. La Voroneț este dificil de apreciat cum ar fi arătat atât la interior cât și la exterior decorația de început a bisericii lui Ștefan; sunt doar câteva porțiuni de mici dimensiuni unde această decorație era vizibilă sub stratul picturii murale (care se păstrează pe toate suprafețele arhitecturale), localizate la turlă pe interior și la exterior, apoi porțiuni din fațade unde sunt alăturate decorației cu discuri smălțuite.